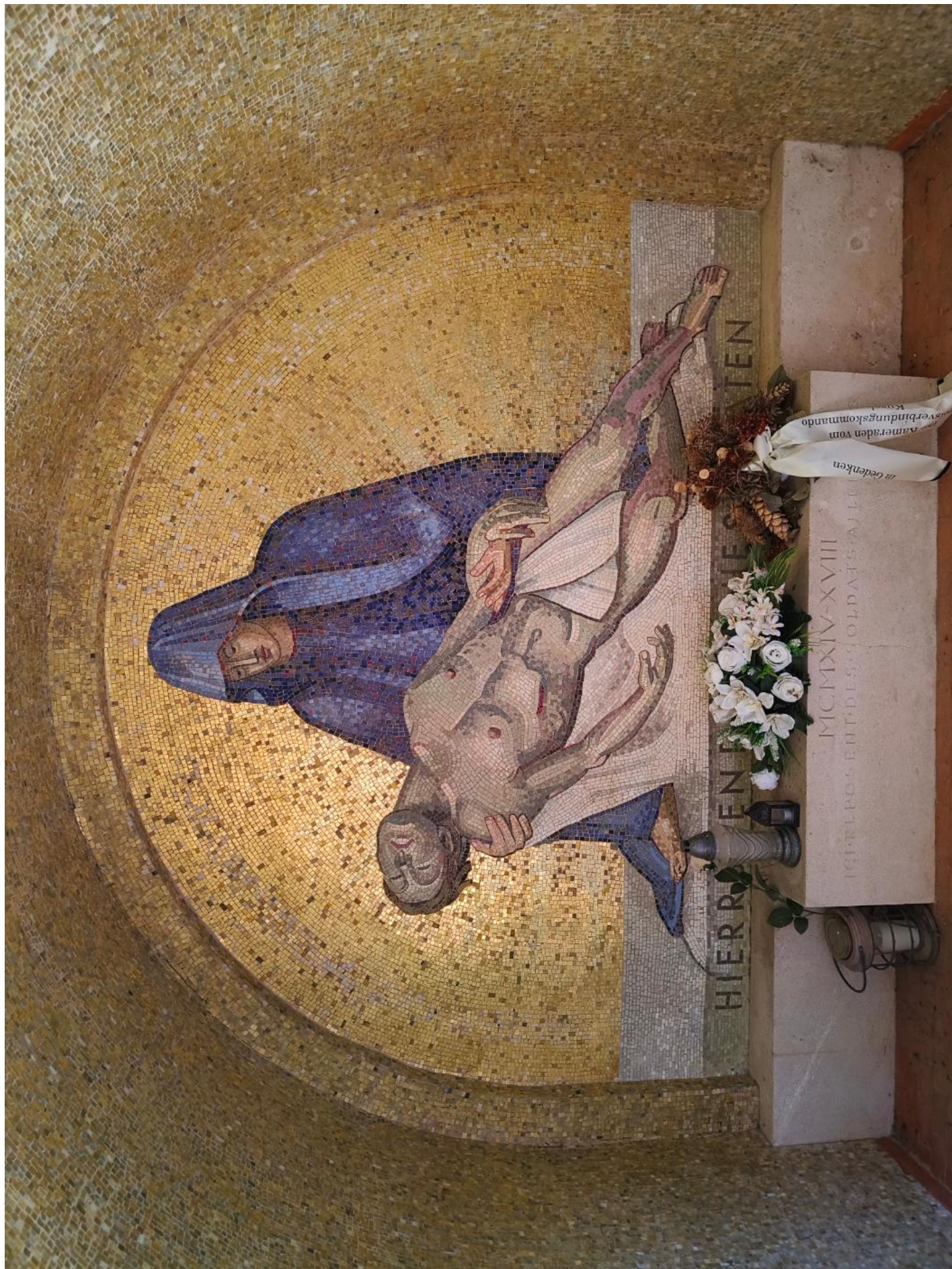

Wapenstilstandsdag
dinsdag 11 november 2025

Afbeelding cover: Mozaïeken Piéta in de kapel van de Duitse militaire begraafplaats in Romagne-sous-Montfaucon, département Meuse in Frankrijk. Eigen foto 4 juli 2025.

Inleiding

Dit jaar zijn we aan de 19de editie toe van onze jaarlijkse uitstap op Wapenstilstandsday - 11 november. Wat in 2006 begon als een eenmalige uitstap voor de medewerkers van de CD&V-fractie in het Vlaams Parlement, groeide uit tot een jaarlijks terugkerende uitstap waar door de vaste deelnemers naar uitgekeken wordt.

Omwille van covid ging de uitstap in 2020 niet door, dit jaar is dus niet de 20ste editie. Volgend jaar vieren we dus zowel de 20ste verjaardag als de 20ste editie van onze uitstap!

De herdenkingsplaatsen in de Westhoek blijven veel bezoekers uit binnen- en buitenland aantrekken. Vlaams minister van Toerisme Melissa Depraetere gaf in antwoorden op schriftelijke vragen een aantal interessante cijfers vrij.

Westtoer, de toeristische dienst van de provincie West-Vlaanderen, voert met de steun van Toerisme Vlaanderen jaarlijks een enquête uit op 11 verschillende sites verspreid over de Westhoek. Zo kunnen zij het aantal bezoekers uit binnen- en buitenland inschatten.

Door de coronapandemie vielen de buitenlandse bezoekers bijna volledig weg. De laatste twee jaar is er een stevig herstel.

Aantal bezoekers	2019	2020	2021	2022	2023
Binnenland	169 800	112 080	186 100	182 300	177 500
Buitenland	246 000	25 000	30 200	140 100	182 400
Totaal	415 800	137 000	216 300	322 400	359 900
% buitenland	59	18	14	43	51

De buitenlandse bezoekers aan de Westhoek komen vooral uit landen die een band hebben met de Eerste Wereldoorlog en, misschien verrassend, buurland Nederland.

Herkomst	2019	2020	2021	2022	2023	% '19-'23	% '22-'23
Verenigd Koninkrijk	136 800	9 200	1 900	71 500	94 600	-31	32
Nederland	42 900	7 800	18 500	37 700	46 000	7	22
Verenigde Staten	8 600	500	900	5 600	7 000	-19	25
Duitsland	7 400	1 700	2 300	5 500	6 800	-8	24
Australië	8 400	500	100	2 000	5 700	-32	185
Canada	12 400	800	200	3 200	5 500	-56	72
Frankrijk	9 100	1 900	3 100	5 500	5 200	-43	-5
Nieuw-Zeeland	3 100	200	0	500	1 400	-55	180
Ierland	5 700	400	300	1 000	1 200	-75	20

Reizen in schoolverband of in volwassenengroepen keerden nog steeds niet terug naar het niveau van 2019. Recent is er wel een stevige opmars bezig.

Op basis van hetzelfde onderzoek door Westtoer is het aantal aankomsten en overnachtingen door herdenkingstoeristen in te schatten.

In 2023 waren er bijna 149 000 aankomsten (AKN), goed voor 334 600 overnachtingen (OVN), wat een gemiddelde verblijfsduur (GVD) van 2,2 nachten vertegenwoordigt.

AKN/OVN/GVD	AKN	OVN	GVD
België	51 800	199 300	2,3
Buitenland	97 100	215 300	2,2
Totaal	148 900	334 600	2,2

Westtoer voert in opdracht van Toerisme Vlaanderen om de vier jaar een uitgebreide enquête uit die ook peilt naar de reden van het bezoek.

In 2023/2024 liep er een uitgebreide enquête. De resultaten geven aan dat voor 42,7% van de bezoekers het WOI-erfgoed de enige reden is om voor de Westhoek te kiezen als bestemming voor hun uitstap of reis. Voor 43,7% is het één van meerdere redenen en voor 13,7% is dit niet zo belangrijk (of had geen idee).

De aandacht van de internationale bezoeker aan Vlaanderen, die traditioneel vaak kiest voor onze kunststeden, wordt door de herdenking van de Grote Oorlog deels afgeleid en zo wordt gezorgd voor een betere spreiding in Vlaanderen, zonder echter de bestemming uit balans te brengen.

Er werden volgende strategische doelstellingen vastgelegd:

- De internationale bezoekers van het WOI-erfgoed zorgen voor economische ontwikkeling van de Westhoek.
- De internationale reputatie van het WOI-thema is geconsolideerd op een niveau dat hoger is dan vóór de eeuwherdenking.
- Bezoekers worden door een gastvrije gemeenschap ontvangen.
- We bieden beklijvende en kwalitatieve WOI-belevingen aan die de vredesboodschap uitdragen.
- De draagkracht van de locatie en van de gemeenschap worden gerespecteerd.

Er staan in de nabije toekomst belangrijke verjaardagen op de agenda: 100 jaar Tyne Cot begraafplaats en memoriaal in Passendale (2027), 100 jaar Menenpoort (2027) en 100 jaar Last Post ceremonie (2028) in Ieper. Deze belangrijke verjaardagen zullen ongetwijfeld passend en ingetogen gevierd worden. Feit is dat deze herdenkingen een pak bezoekers naar Passendale en Ieper zullen brengen.

Stefaan Vandenbussche

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Dinsdag 11 november 2025 - Wapenstilstandsdag

Programma

08u45 Herdenking op de Franse militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze, Zonnebeekseweg 385 in 8900 Ieper.

09u00 Vertrek met de eigen auto naar parkeergelegenheid aan de Vooruitgangstraat in Ieper.

09u15 Ontbijt in het Museum Café in de Lakenhallen op de Grote Markt.

10u00 Vertrek via de Grote Markt naar de Menenpoort.

11u00 Speciale Last Post plechtigheid onder de Menenpoort.

Opgeluisterd door o.a.:

het Ieperse Sint-Niklaas mannenkoor

de Koninklijke Harmonie Ypriana

12u15 Wandeling van de Menenpoort naar de Lakenhallen voor de lunch.

12u30 Lunch in het Museum Café in de Lakenhallen op de Grote Markt.

14u30 Vertrek naar de stedelijke begraafplaats van Ieper, ingang langs de Zonnebeekseweg (Ypres Town Cemetery Extension).

16u00 Terugkeer naar het centrum van Ieper.

17u00 Herdenkingsconcert 'The Great War Remembered' in de Sint-Maartenskathedraal.

Thema: **Veerkracht**

18u45 Einde.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Saint-Charles de Potyze

Zonnebeekseweg 385 Ieper

Saint-Charles de Potyze is de grootste Franse militaire begraafplaats in België.

De begraafplaats telt meer dan 4.200 graven, waarvan 762 niet geïdentificeerd zijn.

Hier vind je ook 96 islamitische grafstenen, bovenaan afgerond met een hoefijzerboog.

Dit is één van de twee Franse militaire begraafplaatsen in de Westhoek. De tweede is een massagraf op de Kemmelberg. De begraafplaats werd op 2 mei 1928 ingehuldigd.

De ingangspoort van de Franse militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze.

De meeste hier bijgezette soldaten stierven tussen oktober 1914 en april 1915, bij de eerste en tweede slag om Ieper.

Veel Franse soldaten die in West-Vlaanderen sneuvelden, zijn begraven op Belgische en op Britse militaire begraafplaatsen. Ook op sommige civiele kerkhoven, zoals o.a. in Koksijde, Roeselare en Veurne, waar ereperken zijn voor Franse gesneuvelden.

In dit nieuwe blok bij de ingang wordt het register bewaard. Het bevat alle namen en grafnummers van de hier begraven Franse soldaten.

Vermoedelijk liggen hier 4.244 Franse militaire begraven:

- 3.593 doden in individuele, dubbele en collectieve graven,
- 616 doden in een 'Ossuaire' of massagraf,
- 35 recente graven met stoffelijke overschotten die recent gevonden werden bij werkzaamheden in de Ieperboog.

Saint-Charles de Potyze is een 'open' begraafplaats: achteraan kunnen nog nieuwe graven toegevoegd worden.

De meeste van de 30.000 Franse gesneuvelden van de eerste en tweede slag om Ieper (najaar 1914 en voorjaar 1915) werden overgebracht naar de begraafplaats van Notre-Dame de Lorette in Souchez, bij Arras in Noord-Frankrijk.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

De enige andere Franse militaire begraafplaats in Vlaanderen bevindt zich in Machelen-aan-de-Leie en telt 766 graven van gesneuvelden uit het eindoffensief.

De begraafplaats werd in oktober of november 1914 aangelegd vlakbij de "Ambulance Saint-Charles", een verbandpost ingericht in de gebouwen van een wijschooltje op de plaats van de huidige begraafplaats.

Een calvariekruis met beeldengroep werd in 1968 opgericht door het 'Comité d'Entente des Amis Combattants d'Ypres'. Vooraan een dode soldaat, vóór het kruis drie treurende vrouwen, op de sokkel ondersteunen Maria en Johannes de gekruisigde Christus.

Iedere divisie of ieder regiment heeft een eigen hoekje waar de eigen gesneuvelden worden bijgezet.

De begraafplaats is degelijk georganiseerd, alle graven hebben een nummer en er worden nauwkeurige lijsten opgemaakt.

In april 1915 verlaten de Franse troepen definitief deze sector.

Bij de Duitse doorbraak in mei 1915 komt de begraafplaats midden in de vuurlinie te liggen.

Het artillerievuur vernielt één na één de houten kruisen, die de kostbare informatie bevatten voor latere identificatie.

Op 31 juli 1917 begint de derde slag om Ieper en opnieuw houdt de artillerie lelijk huis: achteraf wijst niets er nog op dat hier ooit een begraafplaats met duizenden graven was.

Wanneer in april 1918 het Duitse lenteoffensief losbarst, moeten de Britten het zo moeizaam veroverde terrein opnieuw prijsgeven.

Waar eens de begraafplaats Saint-Charles lag, bevindt zich nu de eerste Duitse linie, de zogenaamde "Frankenstellung".

Op 28 september 1918, de eerste dag van het bevrijdingsoffensief, wordt deze stelling volledig overhoop geschoten.

En de doden wordt geen rust gegund.

Het monument boven het massagraf achteraan de begraafplaats.

Vanaf 1919 wordt de begraafplaats volledig opnieuw opgegraven. Er rest een door onkruid overwoekerde vlakte met resten van loopgraven en een plaatijzeren hut als lijkenhuisje.

Wapenstilstandsday 11 november 2025

Saint-Charles de Potyze fungeert vanaf 1919 ook als verzamelplaats voor de overal verspreide graven, die aanvankelijk een grafkruis op de vindplaats kregen. Op de begraafplaats zelf heerst de grootste wanorde. Van overal worden lijken aangevoerd, die soms dagenlang in ruwhouten kisten op een hoek van de begraafplaats opgestapeld blijven. Elders wordt door families tot ontgraving overgegaan. De Franse overheid laat de nabestaanden de keuze tussen repatriëren of begraven op een militaire begraafplaats in Vlaanderen of in Frankrijk.

Bij een eerste organisatie van de militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze krijgen alle graven een eenvoudig withouten grafkruis met de naam in zwarte letters. Langs beide zijden van de centrale laan worden enkel officieren begraven. Veel oudstrijders die op bedevaart komen en hulde willen brengen aan hun gesneuvelde kameraden, zijn diep teleurgesteld over de toestand van de Franse begraafplaatsen in Ieper en Kemmel.

Zes jaar na het einde van de oorlog, wanneer de Britse begraafplaatsen reeds hun definitief en verzorgd uitzicht hebben, laat de toestand op Saint-Charles de Potyze zo erg te wensen over, dat in het Franse oudstrijdersblad "La voix du Combattant" een noodkreet weerklinkt. Onder de titel "La misère des morts" verschijnt een uitgebreid artikel van Edmond Boom uit Comines (Fr), waaruit zowel onmacht als verbittering spreekt: *3.000 van de onzen rusten in een stuk braakliggende grond, dat als naam draagt "Cimetière militaire Français de Saint-Charles Ypres". De ingangspoort, als men die zo mag noemen, ligt in stukken uiteen. Achteraan op het Cimetière ziet men een soort hok, bestaande uit ijzeren platen van op het front, waarin 7 of 8 lege kisten staan weg te rotten. Vruchteloos zal men zoeken naar iets dat aan Frankrijk herinnert, alleen een klein monumentje werd er door de Ieperse (!) bevolking in 1920 opgericht.*

Amper een tiental graven zijn onderhouden, en de plechtigheden op 1 of 11 november beperken zich tot het neerleggen van een bloemenkrans door de stad Ieper en de Britse gravendienst. Door hun eigen land worden onze doden zelfs niet geëerd... Kruisjes, waarvan de letters langzaam door de regen worden uitgewist, vallen om, en het hart van de oudstrijders doet pijn, wanneer zij deze slordige 24 rijen van elk 120 graven zien.

Het Cimetière ligt er meestal volledig verlaten bij: niemand om te onderhouden, geen bloemen, geen beplantingen, overal gras en onkruid. En tussen de graven is het nog erger: vermits er geen afwateringssysteem is voorzien, liggen de meeste graven in een ware modderpoel.

En dat is nog niet alles! Naast deze verregaande verwaarlozing moeten wij nog een pijnlijker aspect vermelden: de voortdurende ontering en het gesol met de lijken van onze dierbare overleden strijdmakkers! Het ergste valt te zien in het zogenaamde lijkenhuisje. Een stapel oude klederen en uniformstukken van de doden, waartussen men zelfs het rode laken uit 1914 kan ontwaren. En daarnaast kan men een aantal lijkkisten zien, zo maar op elkaar gestapeld. De opengereten planken kunnen noch beenderen, noch overblijfselen van militaire uitrusting verhullen. Zo heeft men onze doden van onder hun kruisen met kokardes weggehaald, om ze boven de grond te laten verkommeren! En wij laten de driekleurige kokardes verroesten, de kruisen omvallen, de afsluiting platgereden worden... Binnenkort zullen de toeristen zich afvragen of hier werkelijk Fransen hebben gestreden, want niets zal nog herinneren aan hun aanwezigheid. Men ontgraft, hergroepeert, brengt ganse kerkhoven over, terwijl de Engelsen voor enkele tientallen graven een afzonderlijk kerkhof aanleggen. Arme Franse gesneuvelden... Geen opschrift, geen enkele aanduiding herinnert aan jullie offer. Het kerkhof Saint-Charles is werkelijk een schande voor Frankrijk!

Op zondag 19 april 1925 concretiseert het verzet tegen de lamentele toestand zich in een indrukwekkende betoging. Een vijftigtal Franse en Belgische oudstrijdersverenigingen houdt er een stilzwijgend protest tegen de verregaande verwaarlozing van de begraafplaats. Geen enkele redevoering wordt er uitgesproken! Men hoort er alleen klaoengeschal.

Pas op zondag 2 mei 1928 wordt de begraafplaats ingewijd door de bisschop van Rijsel. Ter gelegenheid van deze plechtigheid wordt er een centrale ingangspoort geplaatst, identiek aan deze op de militaire begraafplaatsen in Frankrijk.

Wapenstilstandsday 11 november 2025

Het Cimetière heeft ondertussen ook een beter uitzicht gekregen, maar nog steeds zijn de houten kruisen niet vervangen.

Bij slechte weersomstandigheden is alleen het middenpad begaanbaar, en het onderhoud van de paden en aanplantingen laat nog veel te wensen over. Pas in de jaren 1930 zullen de houten kruisen vervangen worden door betonnen crucifixen.

Saint-Charles de Potyze circa 1930.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ligt de Franse dodenakker er verlaten en verwaarloosd bij.

In 1947 wordt door de Ieperse bevolking een nieuw monument opgericht boven het massagraf, dit ter vervanging van het arduinen monument in de centrale laan. Deze driezijdige obelisk draagt als opschrift "Hommage de la population Yproise – 20.10.1922 – 18.05.1947". Onderaan zijn oude herdenkingsplaten aangebracht van de oudstrijdersverenigingen van het 32ste, 66ste en 125ste Regiment Infanterie en van de 17de Divisie.

In 1968 werd een opvallende, Bretoens geïnspireerde calvariegroep opgesteld aan de straatzijde, mede als eerbetoon aan de vele Bretoenen die in Vlaanderen het leven lieten. Het indrukwekkende monument is van de hand van J. Fréour en stelt de treurende moeders en weduwen voor bij het lijk van een gesneuvelde soldaat.

Vanaf 1975 worden de grauwwitte betonnen grafkruisen met hun onleesbaar geworden naamplaatjes vervangen door nieuwe kruisen uit witte kunststof. Ook de ingangspoort en het centrale pad worden opgefrist zodat de begraafplaats er eind 1978 opnieuw verzorgd bijligt.

Een hoefijzervormige grafsteen voor moslims, een kruis voor christenen, een afgeronde stèle met een davidster voor joden.

In recente graven achteraan de begraafplaats liggen de stoffelijke resten van Franse militairen die gevonden werden tijdens opgravingen of grondwerken in de regio. Op 2 juli 1998 werd een lichaam gevonden dat geïdentificeerd kon worden als zijnde dat van François Metzinger, soldaat van het 3de Zouaven, en gesneuveld na de eerste gasaanval van 22 april 1915.

Wapenstilstandsday 11 november 2025

De Menenpoort

De stadspoort op de weg naar Menen werd in 1927 door de Britten gebouwd aan de oostzijde van de stad als memoriaal voor de soldaten van het toenmalige Britse Rijk die in de Eerste Wereldoorlog sneuvelden en niet meer geïdentificeerd of teruggevonden werden. Meer dan 54.000 namen van vermisten zijn aangebracht op de binnenzijde. De Commonwealth War Graves Commission is eigenaar en beheerder van dit Ypres (Menin Gate) Memorial.

Elke avond wordt onder de Menenpoort de Last Post geblazen om dankbaarheid te betuigen aan de geallieerden die in de oorlog sneuvelden om de vrede en de onafhankelijkheid van België te herstellen.

Monument

De poort werd ontworpen door Reginald Blomfield en heeft de vorm van een Romeinse triomfboog. Aan de binnenkant werden op panelen in portlandsteen de namen gebeiteld van 54.896 vermiste soldaten, onderofficieren en officieren van het Britse Gemenebest. Wanneer alsnog identificatie plaatsvindt door het vinden van een lichaam of van historisch bewijs, wordt die naam weggehaald.

Omdat er te weinig plaats bleek te zijn om alle vermisten te vermelden werden degenen die na 16 augustus 1917 sneuvelden vermeld op het Tyne Cot Memorial. De stoffelijke overschotten van deze soldaten hebben geen bekend graf en liggen ofwel ergens verloren in de Ieperse velden, ofwel op een oorlogskerkhof rond Ieper met als vermelding op de grafsteen **Known Unto God** (alleen gekend bij God).

Last Post

Iedere avond, klokslag acht uur, wordt de Last Post geblazen. De vrijwillige Ceremonial Assistants van de Last Post Association zorgen er elke avond voor dat alles netjes en correct verloopt zowel voor, tijdens als na de ceremonie. Zo zorgen zij er voor dat het verkeer wordt stilgelegd rond 19u30 zodat de herdenkingsceremonie kan plaatsvinden. De klaroenblazers zijn vrijwilligers die deel uitmaken van het Ieperse brandweerkorps. Deze groep klaroenblazers speelt o.a de Last Post . Ook wordt de **exhortation** uit het gedicht **For the Fallen** van Laurence Binyon wordt voorgelezen. Elke ceremonie eindigt met het blazen van de Reveille door de klaroenblazers.

De ceremonie werd voor de eerste keer gehouden op 2 juli 1928. Toen ze door de nazibezetting vanaf 20 mei 1940 niet meer kon plaatsvinden, werd ze voortgezet op het militair begraafplaats Brookwood Cemetery in het Engelse Surrey. Op 6 september 1944, terwijl de gevechten voor de volledige bevrijding van Ieper nog aan de gang waren, werd de Last Post alweer hervat. Ook tijdens de coronalockdowns bleef de traditie in stand. Vanwege bouwwerkzaamheden werd de Last Post gedurende een periode in 2023-2024 uitgevoerd op de brug voor de poort in plaats van onder de poort.

Voorgeschiedenis

In 1862 werd de poort, gebouwd door Vauban in de 17de eeuw, gesloopt en was de toegang tot de Meensestraat niet meer dan een opening van dertien meter in de vesten. De rijweg werd geflankeerd door twee stenen leeuwen, die tot 1848 bij de ingang van de Lakenhalle hadden gestaan. Deze eeuwenoude leeuwen werden in 1936 door de stad Ieper geschonken aan het Australian War Memorial in Canberra. Daar sieren ze na restauratie de hoofdingang van het museum. In 2018 werden twee replica's aan de Menenpoort opgesteld.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Geschiedenis

De Menenpoort werd op 24 juli 1927 ingehuldigd door veldmaarschalk Herbert Plumer. Van de 54.896 namen die het monument toen droeg, waren er 97 jaar later 317 verwijderd dankzij identificatie. Op 2 juli 1928 begonnen lokale vrijwilligers van de Last Post Association met een dagelijks herdenkingsritueel.

Op 12 juli 2007 werd de tachtigste verjaardag van de bouw van de Menenpoort herdacht. De plechtigheid werd bijgewoond door de Britse koningin Elizabeth II en de Belgische koningin Paola. Voor de gelegenheid kreeg de Menenpoort grondig onderhoud en een volledig nieuwe verlichting. Daaropvolgend was er een plechtigheid op Tyne Cot Cemetery in Passendale voor de negentigste verjaardag van de Derde Slag om Ieper.

Andere grote plechtigheden werden gehouden in 2014 om te gedenken dat honderd jaar eerder de Eerste Wereldoorlog was uitgebroken. Op 26 juni woonden de EU-leiders de Last Post bij. Op 28 oktober was de grote herdenking in aanwezigheid van koning Filip en tal van internationale prominenten.

De Menenpoort is sedert 14 september 2009 opgenomen in de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, en staat sinds 2023 op de Unesco-Werelderfgoedlijst als onderdeel van inschrijving Begraafplaatsen en herdenkingssites van de Eerste Wereldoorlog (Westelijk Front).

In de periode 2023-2025 werd de poort gerestaureerd.

The Last Post Association

Het dagelijks eerbetoon

De Last Post, traditioneel de laatste groet aan de gesneuvelden, wordt door de klaroeners uitgevoerd ter ere van de soldaten van het toenmalige Britse Rijk en van de geallieerden die in Wereldoorlog I in de *Ypres Salient* gesneuveld zijn. De Last Post Association stelt zich tot doel om deze plichtigheid eeuwig in stand te houden.

De klaroeners onder de Menenpoort. Foto www.lastpost.be

Wat is de Last Post?

De Last Post Association is een Ieperse vrijwilligersorganisatie. De vereniging werd opgericht in 1928 en organiseert sindsdien elke avond de Last Post plechtigheid.

De Last Post Association wil bijdragen tot alles wat de betekenis van de hulde kan versterken en ook eerbied wekken voor alles wat de Menenpoort vertegenwoordigt: het offer en het lijden, maar ook de solidariteit, het plichtsbewustzijn en de heldhaftigheid van de soldaten die aan de strijd deelnamen.

Het is een traditie dat de klaroeners van de organisatie het uniform van de vrijwilligers van de lokale brandweer dragen, waartoe ze behoren.

De organisatie beheert eveneens het Last Post fonds, dat de financiële middelen voorziet voor de ondersteuning van de plechtigheid.

Wapenstilstandsday 11 november 2025

Missie

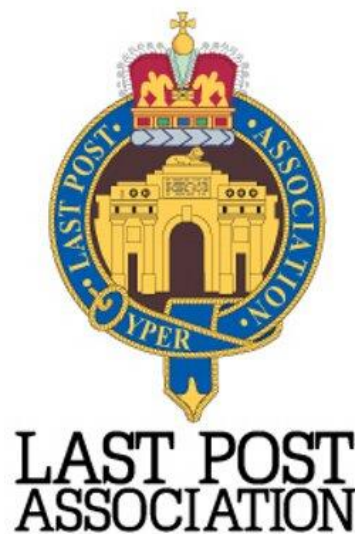
Trouw aan de statuten, wil de Last Post Association de soldaten van het Britse Rijk die het leven lieten tijdens de Grote Oorlog van '14-'18 eren en herdenken. Wij betuigen deze dankbaarheid, elke dag opnieuw, aan hen die streden en sneuvelden voor het herstel van de vrede en de onafhankelijkheid van België.

De betekenis van de plechtigheid is in de loop der jaren wat uitgebreid: wanneer de Last Post tegenwoordig geblazen wordt, herdenken we niet enkel en alleen de gesneuvelden van het Britse Gemenebest, maar evenzeer de Belgische, Franse en andere geallieerden, die ten koste van alles meevochten.

Aan de 'andere zijde' lieten ook velen het leven. Vijanden toen, maar partners in het verenigde Europa van nu. Aldus vertegenwoordigt de Last Post niet alleen een kijk op ons verleden, maar ook een signaal van hoop naar de toekomst toe.

Een archieffoto van een Last Post plechtigheid onder de Menenpoort.

Symboliek

Iedere dag, even voor acht uur, legt de politie het verkeer stil aan de Menenpoort: het dagelijks leven houdt even halt om doorheen de Last Postplechtigheid terug te keren naar '14-'18 en de gevallen soldaten te eren en gedenken.

Als plaats werd de Menenpoort gekozen, de plaats waarlangs vele soldaten naar het front trokken, velen om nooit meer terug te keren.

De Last Post is oorspronkelijk het klaoengeschal dat in het Britse en andere legers het einde van de werkdag aankondigde. In de context van de Last Postplechtigheid staat het voor een definitief vaarwel aan de gesneuvelden.

Gelijkaardig is het met de Reveille, die traditioneel gespeeld werd bij het aanvang van de dag, om de troepen wakker te maken en hen tot de plicht op te roepen.

In de context van de Last Postplechtigheid symboliseert de Reveille niet enkel het terug keren naar het dagelijkse leven na de plechtigheid, maar eveneens de verrijzenis of het 'eeuwig leven' van de gesneuvelden.

Bron: www.lastpost.be

De stedelijke begraafplaats van Ieper

De stedelijke begraafplaats van Ieper is een van de oudste van het land en kent een bewogen geschiedenis. In het Ancien Régime werd er traditioneel in de kerken en op de kerkhoven begraven.

Op last van keizer Jozef II moesten er vanaf 1784 begraafplaatsen aangelegd worden buiten de stad, open voor alle gezindten en ommuurd of met een haag. Het duurde echter een tijdje vooraleer deze regel overal ingevoerd raakte.

In West-Vlaanderen zijn de oudste begraafplaatsen die van Brugge (1784), Ieper (1791), Izegem (1806) en Roeselare (1821).

De Ieperse stedelijke begraafplaats is allicht de vierde oudste van Vlaanderen, na Brugge en Gent (1784) en Mechelen (1785).

De meeste oude begraafplaatsen, ook die van Ieper, kregen een typische aanleg met een centrale oprijlaan die leidde naar een calvarie of hoogkruis. Langs die centrale laan en rond de calvarie kwamen de belangrijkste (tevens de grootste) grafmonumenten.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de stedelijke begraafplaats van geen militair belang: er konden geen militaire installaties staan, geen troepentransporten door passeren en geen militairen ingekwartierd worden. Hoewel gelegen in het oosten van de stad en dus dicht bij de frontlijn, werd de begraafplaats relatief weinig beschoten. Daardoor hebben nogal wat graftekens de Eerste Wereldoorlog in mindere of meerdere mate overleefd. In zekere zin is het nog een stukje authentiek, vooroorlogs, Ieper.

Na de Eerste Wereldoorlog kwam er een omheiningsmuur (1922) en een schuilhokje (1929) naar ontwerp van stadsarchitect Jules Coomans.

Deze begraafplaats bestaat uit drie delen:

- Een oud burgerlijk gedeelte waarin enkele perken met Britse oorlogsgraven uit de Eerste Wereldoorlog liggen - bij de Commonwealth War Graves Commission geregistreerd als **Ypres Town Cemetery**.
- Een nieuw gedeelte waarin zich een perk bevindt met Belgische gesneuvelden uit beide wereldoorlogen.
- Een derde gedeelte bevindt zich tussen de twee vorige, en bevat enkel Britse gesneuvelden uit de Eerste- en Tweede Wereldoorlog. Deze begraafplaats is bij de CWGC gekend als **Ypres Town Cemetery Extension**.

Op deze begraafplaats ligt ook Pierre Vandenbraambussche begraven. Hij was de initiatiefnemer en eerste voorzitter van het **Last Post Committee**. (Sedert 1999 omgevormd tot **Last Post Association**).

Belgische oorlogsgraven

Het perk met de Belgische gesneuvelden bevat 23 graven van Ieperlingen. Hiervan zijn er 16 met slachtoffers die omkwamen in de Eerste Wereldoorlog en 7 in de Tweede Wereldoorlog. Op een gedenksteen staan de namen van 10 politieke gevangenen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Duitsland stierven.

Ypres Town Cemetery

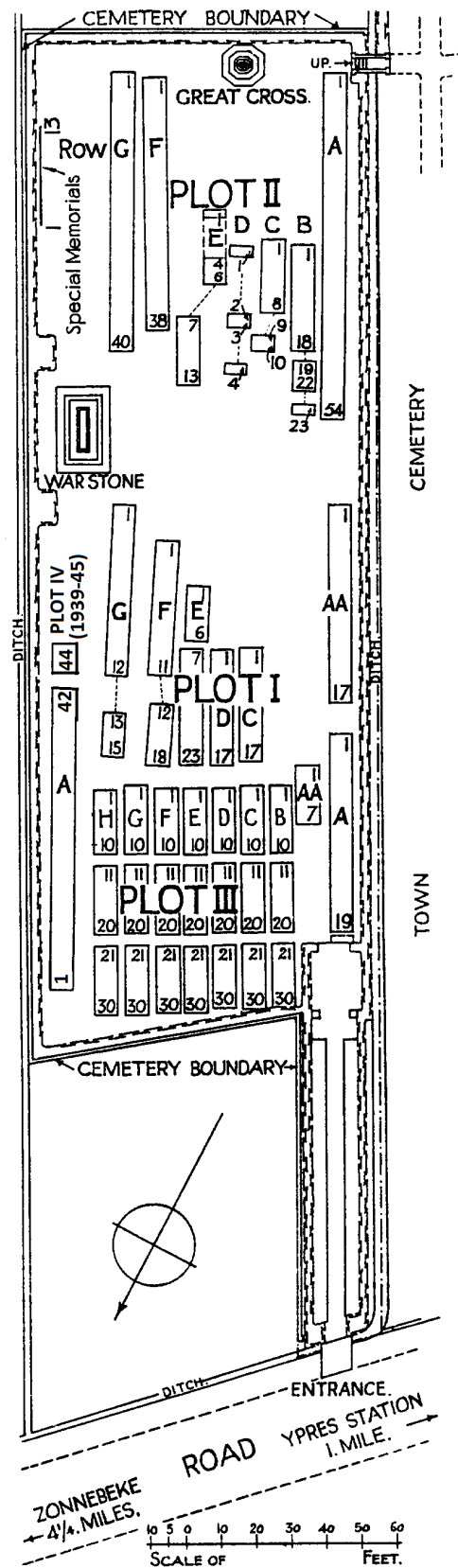
Op de begraafplaats liggen verschillende perken met Britse gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog. Deze perken liggen verspreid tussen de burgerlijke graven en hebben samen een oppervlakte van 493 m². De graven worden onderhouden door de **Commonwealth War Graves Commission**, die de begraafplaats heeft ingeschreven als **Ypres Town Cemetery**. Er liggen 144 Britten (waaronder 9 niet geïdentificeerde), en 1 Indiër begraven.

Een 50-tal medewerkers van de **Commonwealth War Graves Commission** (vroeger de **Imperial War Graves Commission** genoemd) liggen hier ook begraven.

Ieper is tijdens de hele oorlog in geallieerde handen gebleven. Het front vormde een uitstulping (de Ieperboog) in het bezette gebied, waardoor de stad bijzonder kwetsbaar was voor de onophoudelijke vijandelijke beschietingen. Dit was de oorzaak van de totale vernietiging van Ieper.

De stedelijke begraafplaats werd van oktober 1914 tot mei 1915 gebruikt voor het begraven van gesneuvelden. In 1918 werd nog 1 militair begraven. Enkele dagen na het begin van de bijzettingen op deze begraafplaats werd ook gestart met de aanleg van de aansluitende uitbreiding (**Extension**).

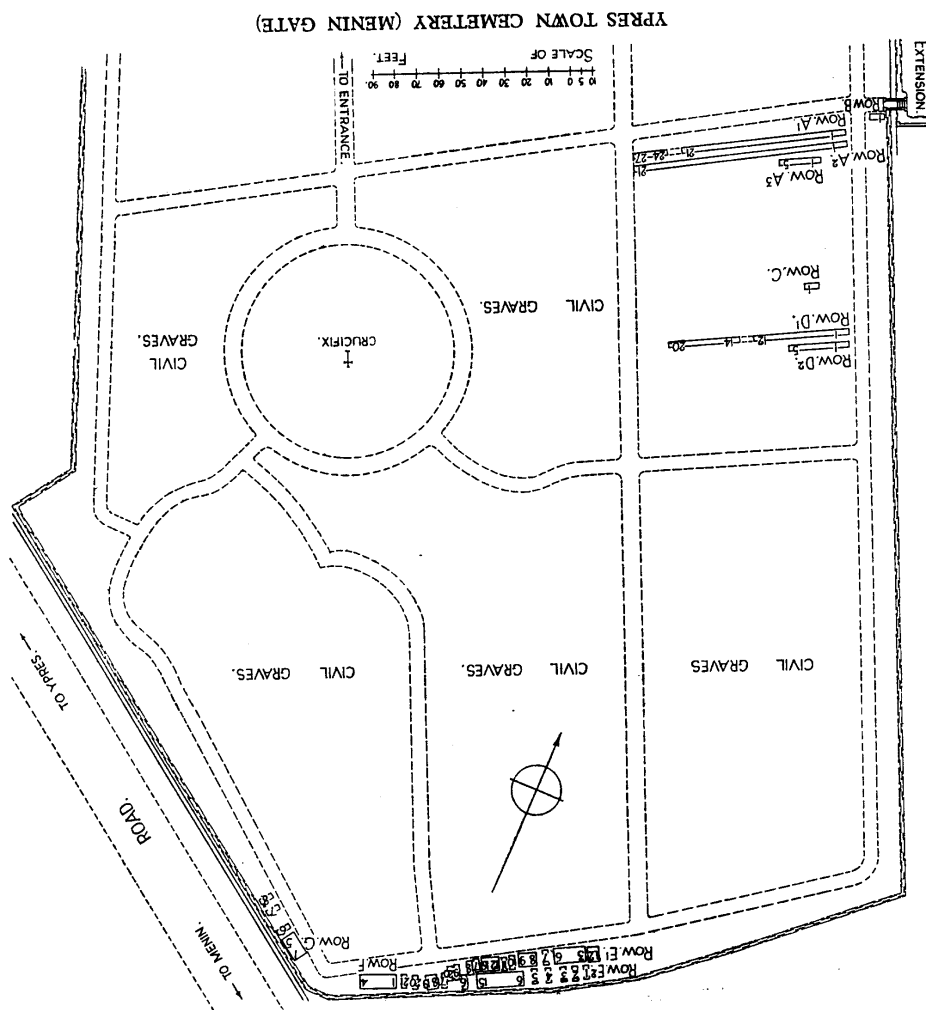
Grondplan van YPRES TOWN CEMETERY EXTENSION

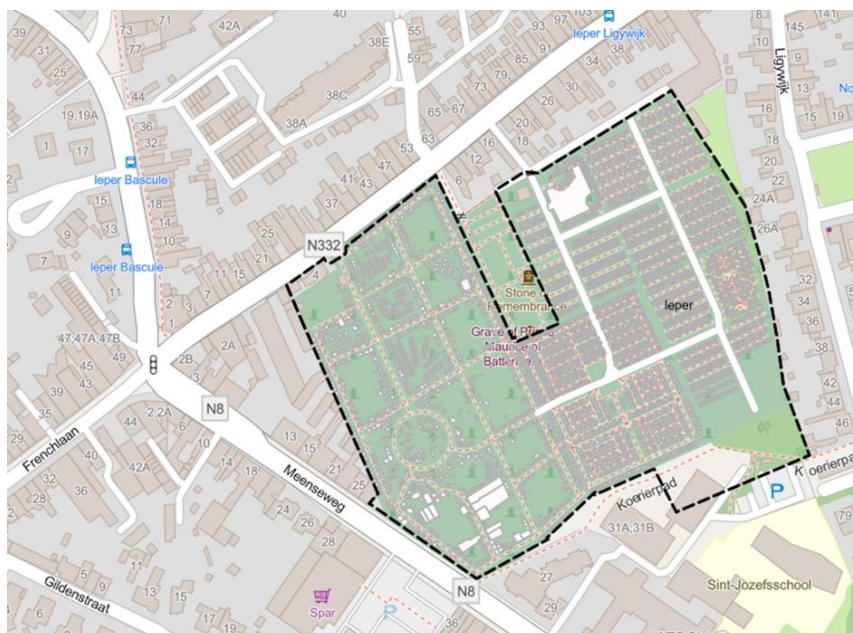
YPRES TOWN CEMETERY EXTENSION (MENIN GATE)

Wapenstilstandsday 11 november 2025

YPRES TOWN CEMETERY

Grondplan van de stedelijke begraafplaats van Ieper

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

YPRES TOWN CEMETERY EXTENSION

Ypres Town Cemetery, dicht bij de Menenpoort gelegen,, werd gebruikt van oktober 1914 tot mei 1915, en nog bij één gelegenheid in 1918. Deze begraafplaats telt 145 graven uit de Eerste Wereldoorlog, gegroepeerd in perken rond de civiele graven.

De **Extension** of 'uitbreiding', aan de oostelijke kant van de stedelijke begraafplaats, werd aangelegd in oktober 1914 en werd gebruikt tot april 1915, en bij twee gelegenheden in 1918.

De **extension** werd sterk uitgebreid na de Wapenstilstand toen 367 graven werden overgebracht uit kleinere begraafplaatsen en individuele veldgraven ten oosten en ten noorden van Ieper.

Tijdens en na de gevechten van mei 1940 werden de doden uit de drie ziekenhuizen in Ieper begraven in deze **Extension**. Zij die op het slagveld begraven waren, werden later naar deze begraafplaats overgebracht door de stadsdiensten.

Nu zijn er 604 **Commonwealth** gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog begraven of herdacht op **Ypres Town Cemetery Extension**. 141 doden konden niet geïdentificeerd worden en er zijn bijzondere gedenkstenen voor 16 militairen die vermoedelijk hier begraven werden.

Er zijn 43 graven uit de Tweede Wereldoorlog waarvan er 13 ongeïdentificeerd zijn.

Ypres Town Cemetery Extension werd ontworpen door de Engelse architect **Sir Reginald Blomfield**, de man die ook het **Cross of Sacrifice** bedacht en die de Menenpoort ontworpen heeft.

Pierre Vandenbraambussche

Pierre Vandenbraambussche werd geboren te Sint-Gillis (Brussel) op 26 november 1875.

Bij het begin van zijn professionele loopbaan ontpopte hij zich tot een jobhopper. Eerst bouwde hij aan een carrière bij het Belgische leger. Vervolgens werd hij inspecteur van de magazijnen van de Beurs in Brussel. Daarna werd hij suppoost bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

Hier leerde hij René Colaert kennen, volksvertegenwoordiger en Iepers burgemeester. Deze zou zijn mentor worden.

Op voorspraak van Colaert werd Pierre Vandenbraambussche op 19 juli 1902 op 27-jarige leeftijd politiecommissaris in Ieper.

Toen Colaert tijdens de Eerste Wereldoorlog door de Duitse bezetter gevangen werd gezet, ging Pierre zich op eigen initiatief bij hem vervoegen. Daar keken de Duitsers van op... Tenslotte was dit een openlijke daad van verzet door het hoofd van de politie!

Links de grafsteen van Pierre Vandenbraambussche, Perk 5, graf 19.

Dat commissaris Vandenbraambussche van geen kleintje vervaard was, blijkt uit een andere anekdote. Toen hij moest ingrijpen bij een dronkenmansruzie, mepte hij meteen de ene drinkebroer tegen de grond. Daarbij had hij de tweede echter uit het oog verloren. Die sloeg hem vakkundig knock-out en de commissaris kon meteen enkele dagen met herstelverlof...

Hij werd te Ieper aangezien als een dienstvaardig en plichtsbewust man. Als hoofd van de politie behoorde hij tot de notabelen van de stad.

The Last Post

In Ieper wordt elke avond om 20u de Last Post ten gehore gebracht, een kippenvelmoment. Dit dagelijkse ritueel gaat al door sinds 1928 met enkel een onderbreking tijdens de Tweede Wereldoorlog. Toen werd een vervangende ceremonie gehouden op het Brookwood Military Cemetery in Surrey, Engeland.

Op 6 september 1944, de dag waarop de 1ste Poolse pantserdivisie Ieper bevrijdde, werd de traditie onmiddellijk hernomen, ondanks het feit dat in sommige delen van Ieper nog werd gevochten.

Waar kwam dat idee van een dagelijkse ceremonie vandaan?

Bij zijn dagelijkse wandelingen door Ieper zag Pierre hoe in 1927 de Menenpoort werd gebouwd door de Imperial War Graves Commission. Op de gewelven en muren van het monument kwamen de namen van bijna 55.000 vermiste soldaten van the British Empire, gesneuveld in de Ieperboog tussen het begin van de oorlog en 15 augustus 1917.

Bij de inhuldiging van dit indrukwekkende memoriaal op 24 juli 1927 zochten de Ieperse notabelen, waaronder de commissaris, naar een geschikte manier om hun blijvende erkentelijkheid te betuigen ten aanzien van de talloze Britse soldaten die hun leven hadden gegeven.

Het idee werd geopperd om dagelijks een Last Post te laten weerklinken aan het monument. Blijkbaar had de uitvoering ervan bij de inhuldigingsceremonie een grote indruk nagelaten. Een goed idee, maar blijkbaar niet voor iedereen. Zowel Belgische patriotten als Flaminganten vonden dat Britse bugelgeschal maar niets.

De lokale harmonie was het idee wel genegen maar beschikte naar eigen zeggen niet over voldoende instrumenten en manschappen om deze ceremonie dagelijks uit te voeren. Tenslotte was het de Ieperse brandweer die in de bres sprong. De Britse overheid kwam met de nodige centen over de brug om de instrumenten te bekostigen.

Op 2 juli 1928 vulde het geluid van 2 klaroenen voor het eerst de Menenpoort. Het **Last Post Committee** werd opgericht in 1932 en de bezieler, Pierre Vandenbraambussche, werd de eerste voorzitter. Op 11 februari 1932 werd hij onderscheiden als Officer of the British Empire.

Op 8 april 1936 overleed Pierre na een korte ziekte.

Ter gelegenheid van de 30.000ste Last Post op 8 juli 2015 ging een bijzondere viering door bij zijn graf op de Ieperse stedelijke begraafplaats. Benoit Mottrie, voorzitter van de Last Post Association, voerde er het woord en legde een krans neer. De klaroeners speelden de Last Post bij zijn graf.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Herdenkingsconcert

THE GREAT WAR REMEMBERED

Dinsdag 11/11/2025 - 17.00 uur

Met het concert 'The Great War Remembered' herdenken we elk jaar zij die vielen in de Vlaamse velden. In de kathedraal van Ieper worden muziek, beeld en herinnering samengebracht in een krachtig eerbetoon.

Het thema in 2025 is Veerkracht / Resilience – de stille kracht van de soldaat, de moed van burgers die hun leven heropbouwden en het doorzettingsvermogen van een stad die blijft herinneren.

Dit concert vertelt hun verhaal via muziek en originele beelden uit de oorlog. Door hun veerkracht te herdenken, bevestigen we onze inzet voor vrede en vrijheid.

We will remember them.

Performers:

Michiel Libberecht (Mooneye) ; Wannes Cappelle (Zanger) ; Franz Grapperhaus (Cello)
Stewart Samson (Doedelzak) ; Lies Verholle (Sopraan) ; Debbie Manhaeve (Tekst).

Wapenstilstandsday 11 november 2025

De Sint-Maarten kathedraal

De kerk van het Sint-Maartensklooster werd opgetrokken tussen 1230 en 1370. De rijkdom van de stad in de 13de eeuw zorgde voor welvaart en een grote bloei, ook van de kerkelijke architectuur. De bouw van de Sint-Maartenskerk en de bouw van de Lakenhalle rond 1250 moeten ongeveer gelijktijdig gezien worden.

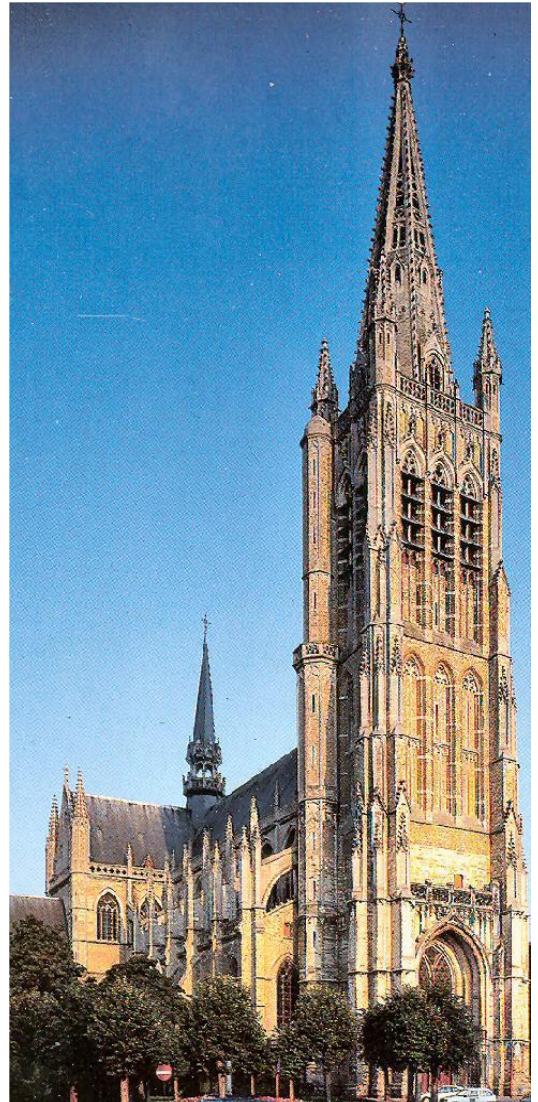
In 1559 werd het bisdom Ieper opgericht door Paus Paulus IV. Het concordaat van Pius VII met Napoleon in 1801 betekende het einde van het 240-jarig bestaan van het bisdom. De bekendste bisschop was ongetwijfeld Cornelius Jansenius, stichter van het Jansenisme, en in deze kathedraal begraven.

Na de verwoesting tijdens de Grote Oorlog werd de kerk op haar 13de eeuwse fundamenteën in haar huidige vorm heropgebouwd. Het nieuwe gebouw is een bijna exacte reconstructie van het vroegere gotische gebouw. Dit is te danken aan de architect Jules Coomans, die vóór de Eerste Wereldoorlog restauraties uitvoerde aan deze kerk en aan de Lakenhalle, en daardoor over de plannen beschikte. Zo kon hij na 1918 de heropbouw starten.

In de kathedraal zijn veel gedenktekens ter nagedachtenis van de gesneuvelden.

Boven het zuidelijke portaal is er een groot en kleurrijk brandraam ter ere van Koning Albert I.

Vooraan in de kathedraal ligt de grafsteen voor Robrecht van Bethune, de "Leeuw van Vlaanderen", ook wel Robrecht III van Vlaanderen of Robrecht van Dampierre genoemd.

In de zuidelijke zijkapel staat het altaar met het mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne, de patrones van Ieper.

In 1383 werd Ieper belegerd door de Engelsen en de Gentenaars. De Ieperlingen baden tot Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne (thuyn=omwalling). Wanneer de hongersnood hen dreigde fataal te worden, werd het beleg plots afgebroken.

De Ieperlingen dankten Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne voor dit wonder, maar wellicht mochten ze ook "dank u" zeggen aan het grote Franse leger dat vanuit Atrecht aan het optrekken was...

Het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Wie mij kent weet dat ik al vele jaren bezig ben met de trieste geschiedenis van de Duitse militaire begraafplaatsen van de Eerste Wereldoorlog in België. Ik pluis de tijdschriften van de Duitse Oorlogsgravendienst, de **Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.** uit op zoek naar artikels die betrekking hebben op die verdwenen of nog bestaande begraafplaatsen.

Het doornemen van die tijdschriften is een monnikenwerk. Vooral in het begin was het een zeer tijdrovende bezigheid. De documenten waarover ik beschikte waren scans van fotokopieën, veelal van slechte kwaliteit, en dan nog geschreven in het **Sütterlin**-schrift, een soort Gotisch Duits dat op zich al moeilijk te ontcijferen was en al helemaal door de matige kwaliteit van de documenten. Maar ik hield vol en sindsdien heb ik al veel jaargangen doorgenomen en heb ik al pakken boeiend materiaal verzameld.

Op dit ogenblik heb ik de jaargangen van 1919 tot 1980 doorgenomen, er resten mij dus slechts 45 nog af te werken jaargangen...

Het voorbije jaar vond ik heel wat interessante artikels. Ik deel er graag enkele van met jullie en dit in een eigen, vrije, vertaling uit het Duits.

Vrienden in Vlaanderen

Belgische familie verzorgt graf van Duitse soldaat in Menen

Dit is het verhaal van een Duits-Belgische vriendschap die teruggaat tot 18 februari 1918.

Op die dag, nabij Beselare, zo'n tien kilometer ten oosten van Ieper, sneuvelde machinegeweerschutter Franz Xaver Rehle tijdens een aanval op het 19de Beierse Reserveinfanterieregiment. Zijn broer, Sebastian Rehle, was in dezelfde sector van het front gestationeerd en kon de overledene alleen een laatste groet brengen. Die nacht brachten zijn kameraden de gesneuvelde soldaat door de kraters terug naar de Duitse posities. Een munitiewagen bracht hem de volgende dag naar Ledegem. Terwijl de aalmoezenier de begrafenisgebeden voor Franz Xaver Rehle uitsprak, stond Sebastian zwijgend bij het graf van zijn broer.

Jaren verstrijken, decennia verstrijken. Een nieuwe oorlog raast door Europa. En opnieuw sterven er veel jonge mensen. Maar dan, eindelijk, breken er rustige tijden aan en gaan de grenzen open voor reizigers. Op een zomerdag in 1959 ziet Sebastian Rehle een auto met Belgische nummerplaat voor een kuuroord in zijn geboorteplaats Bad Wörishofen. Sebastian Rehle raakt aan de praat met de pas aangekomen kuurgasten, een Belgisch gezin uit het Vlaamse Rumbeke, en vertelt over die donkere februaridagen van 1918. De Boucheries, zoals de Belgen heten, beloven hem het graf van Franciscus Xaverius te zoeken en voor zijn laatste rustplaats te zorgen.

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

En zij houden woord. Op een dag wordt er een brief bezorgd met foto's van het graf en de begraafplaats. De Volksbund heeft de gesneuvelde soldaat inmiddels herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats in Menen, Vlaanderen.

In 1961 konden Sebastian Rehle en zijn neef eindelijk ingaan op de herhaalde uitnodigingen van de familie Boucherie om hen in België te bezoeken. Ze reisden naar het graf van zijn broer in Menen, waar Sebastian een krans legde als groet van thuis. Onderweg bezochten ze ook de militaire begraafplaatsen van Langemark en andere plaatsen in Vlaanderen. Vier jaar later nodigden de Boucheries Sebastian Rehle opnieuw uit en bezochten ze samen opnieuw de voormalige slagvelden van de Eerste Wereldoorlog, met hun talloze begraafplaatsen waar naast Duitsers ook Britten, Fransen, Canadezen en Australiërs begraven zijn.

De Vlaamse familie Boucherie bij het graf van de Duitse soldaat Franz Xaver Rehle, die in februari 1918 sneuvelde.

Vorig jaar keerden de Boucheries terug naar Bad Wörishofen voor een spabehandeling. Kort voor Allerheiligen keerden ze terug naar huis. In de kofferbak van hun auto lag een krans voor het graf in Menen. En onlangs arriveerde er een brief met foto's. Ze tonen de familie Boucherie bij het graf van de Duitser die 50 jaar geleden als soldaat in België sneuvelde. De Boucheries hebben Franz Xaver Rehle nooit gekend, maar over zijn graf heen werd een brug van vriendschap naar het buurland gebouwd¹.

¹ Kriegsgräberfürsorge, Mitteilungen und Berichte vom Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Nr. 4 – April 1968 – 44. Jahrgang, Seite 53.

Na 63 jaar aan het graf van zijn vader

Een verbroedering tussen steden en de Duitse Volksbund zorgden ervoor dat de gepensioneerde leraar Otto Schink uit het district Bonbaden van de gemeente Braunfels (Hessen) na 63 jaar zoeken het graf van zijn vader vond.

Otto Schink senior sneuvelde op 1 januari 1915 in Vlaanderen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Jarenlang onderzoek door de familie bleek vruchteloos. Zijn zoon hield alleen foto's over als herinnering aan zijn vader, die hij nooit bewust had gekend. Hij was pas anderhalf jaar oud toen zijn vader stierf.

De samenwerking tussen de gemeente Braunfels en de Belgische stad Eeklo, en Otto Schinks deelname aan een verbroedering tussen beide gemeenten, brachten de bal aan het rollen. In Eeklo ontmoette Schink George E. Spittaël, die een boek had geschreven over de oorlog in zijn thuisland en al tientallen jaren nauw verbonden was met de Volksbund.

Een brief van Spittaël aan de afdeling Grafregistratie van de Volksbund in het Duitse Kassel bracht duidelijkheid. De centrale grafindex bevatte de volgende vermelding: "Schink, Otto, soldaat. Troepeneenheid 8./Ldw.I.R.73, overlijdensdatum: 1 januari 1915, begraven te Roeselaere De Ruyter, herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats 15/18 te Menen, Blok B, Graf nr. 732." Deze informatie was zeer nuttig voor de nabestaanden.

Foto: Robert Spanhove, Eeklo.

Otto Schink's volgende bezoek aan België in de zomer van 1978 bracht hem en zijn vrouw naar Menen, 80 kilometer van de zusterstad Eeklo.

Op 25 juli, de dag waarop zijn vader 100 jaar oud zou zijn geworden, legde hij een krans op het graf van zijn vader¹.

¹ Kriegsgräberfürsorge, Mitteilungen und Berichte vom Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Nr. 1 – Januar 1979 – 55. Jahrgang, Seite 151.

Bixschoote

Zomer 1964.

De middagzon schijnt fel op mij. Ik ben op weg naar Bixschoote, op een fiets die ik heb geleend van mijn gastheer en gastvrouw in het Munchenhof in Langemark. Mijn vader was lang geleden, vijftig jaar geleden, in Bixschoote gelegerd.

Dat was in 1914. Tegenwoordig loopt er een brede betonweg van Langemark naar Bixschoote, maar de wegingdeling is nog steeds hetzelfde als toen. De paden die links en rechts van de weg aftakken, komen overeen met de paden op mijn vijftig jaar oude stafkaart.

Voor de bocht bij Kortekeer probeer ik me voor te stellen wat zich hier vijftig jaar geleden heeft afgespeeld. Mijn vader was erbij toen het Duitse volkslied werd gezongen. Mijn vader was getuige van de dood van zijn zeer jonge kameraden – hier tussen Kortekeer en Langemark, in de late herfst van 1914.

Vanmorgen stond ik voor de graven van zijn kameraden, onder de hoge, donkere eiken van de oorlogsbegraafplaats van Langemark. Er straalt iets duisters, tragisch en onbegrijpelijk uit deze begraafplaats, een nooit eindigende vraag: "Waarom?"

Maar waarom ben ik hier eigenlijk gekomen? Wat bracht mij ertoe om mijn jaarlijkse vakantie in Langemark door te brengen?

Het zal ongeveer drie jaar geleden zijn, thuis, in mijn Noord-Duitse thuisland. Ik had een dichtgebonden kartonnen doos uit onze kelder gehaald. De doos bevatte veldpostbrieven van mijn vader en een aantal vergeelde foto's uit de Eerste Wereldoorlog. Terwijl ik naar mijn vondst keek, zat mijn ernstig zieke vader erbij.

Enkele foto's uit het bos Houthulst – hier het half verwoeste stationsgebouw van Langemark, daar de ingang naar de eerste lijn aan Het Sas. En toen hield ik een foto in mijn hand waarop een groep verwoeste huizen voor een open plein stond. Op de achterkant vond ik een briefje van mijn vader:

Bixschoote – oktober 1914:

Hier moest ik mij verstoppen voor vijandelijk vuur.

Er lagen veel dode Belgen en Fransen in de kelder.

Mijn vader keek ook naar de foto. Het gebeurde niet vaak dat hij nog ergens aan deelnam. Hij leed al geruime tijd aan spraakverlamming en kon nauwelijks 'ja' of 'nee' zeggen. Maar nu nam hij opgewonden de foto uit mijn hand en zei duidelijk en moeiteloos: "Bixschoote..." Het was een van de laatste duidelijke woorden die ik van mijn vader hoorde. Bixschoote – welke sterke ervaring moet hem met Bixschoote verbonden hebben, waardoor zijn ernstige spraakverlamming kon worden doorbroken? Ik heb het nooit geweten...

Een paar maanden geleden vond ik de vergeelde foto's opnieuw, en opnieuw hield ik de foto waarop de verwoeste groep huizen te zien was, in mijn handen. "Bixschoote..." Ik dacht dat ik mijn vader weer hoorde, en op dat moment wist ik dat ik daarheen zou gaan. Naar Bixschoote en al die andere plaatsen waar mijn vader vijftig jaar geleden was geweest – naar Houthulst en Jonkershove, naar de Steenstraat en Het Sas aan het Kanaal van Ieper, naar Poelkapelle en vooral naar Langemark.

Gisteren ben ik in Langemark aangekomen. Ik heb de vergeelde foto's meegenomen; Ik ga proberen de plek in het nabijgelegen Bikschote te vinden waar die gebombardeerde huizen stonden. Zal het mij lukken? Nu ben ik in Bixschoote aangekomen – of Bikschote, zoals het tegenwoordig gespeld wordt. Ik stop bij de herbouwde kerk. Zouden hier huizen hebben gestaan? Ik kijk om me heen, enigszins verbijsterd. Ik vraag het – en even later bevind ik mij in een klein café. In een mum van tijd heeft de helft van Bikschote zich hier verzameld en het aantal mensen neemt nog toe. Kinderen hebben oude mensen meegebracht en mijn vergeelde foto gaat van hand tot hand. Niemand weet precies waar de verwoeste huizen stonden.

Hier aan de kerk? Of langs de weg Ieper-Diksmuiden? Bij het voormalige tramstation 't Smiske? Op de weg die naar de 'Bullenstal' leidt? In het kleine café komt het oude Bixschoote plotseling tot leven, de oude mensen beginnen te praten... Ik luister er met belangstelling naar. Ook de kinderen spitsen hun oren. Mensen praten nauwelijks meer over die tijd, vijftig jaar geleden. Maar nu roept een vergeelde foto herinneringen op die maar blijven opkomen. Wat versta ik toch goed Vlaams!

Hoe komt het dat ik mij tussen de inwoners van Bikschote zo vertrouwd, bijna thuis voel? Alsof ik daar thuishoorde? Is het alleen de vergeelde foto die ons zo dicht bij elkaar brengt? Een foto van een groep huizen die door bommen zijn verwoest?

"Bixschoote..." had mijn vader opgewonden uitgeroepen, en hij dacht misschien aan de wrede gevolgen van de oorlog die een onuitwisbare indruk op zijn geheugen hadden achtergelaten. Bikschote... denk ik peinzend terwijl ik 's avonds terugrijd naar Langemark, nog vol van mijn eigen ervaringen in Bikschote.

In Bikschote vond ik niet wat ik zocht. Maar ik ben met de mensen van Bikschote rond de tafel gaan zitten – en we konden het goed met elkaar vinden. De vergeelde foto uit 1914 heb ik achtergelaten in Bikschote, waar hij ook genomen is. Ik had het gevoel dat die daar moest blijven, dat hij daar weer hoorde. Omdat mijn vader, voor wie die foto ooit heel veel betekend moet hebben, er nooit meer naar zal kunnen kijken...

Erika Nikolaus¹

¹ Uit: Kriegsgräberfürsorge, Mitteilungen und Berichte vom Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Nr. 3 – März 1966 – 42. Jahrgang, Seite 44.

Nooit meer...

Tijdens mijn verblijf in Brussel konden mijn vrouw en ik eindelijk een lang gekoesterde droom waarmaken. We reden naar Langemark. Het bezoek aan deze grote militaire begraafplaats werd een onvergetelijke ervaring voor ons.

Het was somber, regenachtig weer toen we in Kortemark de trein verlieten en onze reis vervolgden in een oude, oncomfortabele bus. Het Vlaamse platteland strekte zich wijd en zijd uit, en niets behalve de begraafplaatsen langs de weg wees erop dat dit een halve eeuw geleden het toneel was geweest van een van de grootste veldslagen uit de Eerste Wereldoorlog. Lichte regen viel tegen de ramen van het voertuig, en dat paste perfect bij onze stemming, want we waren op weg naar Langemark om de Duitse militaire begraafplaats van de Eerste Wereldoorlog te bezoeken.

Zoals overal in België troffen we hier behulpzame en vriendelijke mensen aan, die ons altijd probeerden informatie te geven in onze moedertaal. Al snel bereikten we de begraafplaats buiten Langemark, waar meer dan 44.000 Duitse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog begraven liggen.

In de registers die de vriendelijke beheerder van de begraafplaats ons had aangeboden, vonden we meteen de namen die we zochten: twee broers uit ons verre vaderland in Midden-Duitsland, die in 1914 als student bij Langemark waren gesneuveld.

Toen we onze namen in het gastenboek schreven, zagen we tot onze vreugde dat er vandaag de dag nog steeds regelmatig bezoekers komen. Misschien leven er nog broers of zussen of vrienden van de overledenen. De ouders leven in ieder geval niet meer, want degenen die op 18- of 20-jarige leeftijd vertrokken, zouden vandaag de dag zelf al bijna zeventig jaar oud zijn. – Eén inzending raakte ons bijzonder: "Ik had een kameraad; hij redde mijn leven en stierf daarbij."

Wat wij voelden toen wij de uitgestrekte begraafplaats met de afzonderlijke groepen kruisen zagen, is moeilijk onder woorden te brengen. Je moet zelf op een militaire begraafplaats hebben gestaan om het te begrijpen.

De oude man, die de zorg voor deze laatste rustplaats op zich neemt, zei tegen ons toen we vertrokken: "Wij mogen nooit meer oorlog tegen elkaar voeren!"¹

Joachim Grégoire, Mainz

¹ Uit: Kriegsgräberfürsorge, Mitteilungen und Berichte vom Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Nr. 11 – November 1966 – 42. Jahrgang, Pagina's 137 en 153.

Moeder hoorde hem roepen

Ik lachte vroeger om oudere mensen als ze over hun dagdromen praatten. Maar daar ben ik al lang mee gestopt. Ik heb geleerd dat er inderdaad gebeurtenissen in ons leven zijn waar de getroffen niet overheen kunnen komen. Dus laat me je vertellen over een incident dat meer dan een halve eeuw geleden plaatsvond.

De wereld bloedde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mijn oudste broer, Kurt – geboren in 1899 – was sinds april 1918 in Frankrijk gestationeerd.

Ik herinner me nog steeds zijn laatste korte verlof voordat hij 'het veld in ging', zoals dat toen heette. Het was bedoeld als een afscheid voor altijd. Zijn uniform, pet, riem, laarzen, rugzak en zelfs zijn geweer waren gloednieuw.

Een klein boeketje witte anjers zat in zijn riem. De afscheidsgroet van zijn vriendin. "Bloemen van de doden", zei zijn moeder later.

In het begin schreef Kurt veel. Zijn verblijf, zoals hij op een veldansichtkaart aangaf, was nog een flink eind van het front verwijderd. Mijn moeder en ik schreven ijverig terug. We stuurden ook af en toe tijdschriften en pakketten, waarvan we de inhoud voor hem gespaard hadden.

Weken en maanden verstreken. Nu stond ook hij aan het front. Zijn post werd steeds zeldzamer. Leger- en krantenberichten spraken van 'zware verdedigingsgevechten' die woedden, en steeds vaker werd gezegd dat onze linies 'teruggetrokken' moesten worden. Vuriger dan normaal vouwde moeder elke avond voor het slapengaan haar handen en bad om bescherming voor haar oudste zoon. Sommige ochtenden waren haar ogen rood van de tranen.

De kalender gaf 8 augustus 1918 aan. Een week geleden was de wereld het vijfde jaar van de oorlog ingegaan.

Zeichnungen (2): Erich Behrendt, Langlaur

Dagenlang scheen de zon ondraaglijk heet. Perfect oogstweer voor de landbouw. Wij woonden aan de rand van de stad, waar weidse velden met graan, aardappelen en bieten zich uitstrekten. Ik was toen nog student – geboren in 1902 – en had een lange vakantie. Bijna elke dag ging ik met mijn moeder aren lezen. De karige voedselrantsoenen die op kaarten werden aangegeven, gingen niet lang mee. Daarom sloten veel stadsbewoners en hun kinderen zich graag bij ons aan om hun rantsoen te verbeteren.

Op die 8ste augustus 1918 stonden moeder en ik, apart van elkaar, in een geoogst tarweveld en plukten we de enkele aren die tussen de stoppels lagen. Plotseling zag ik moeder naar me toe komen. Ik keek op mijn horloge, een soort van bevestiging. Het was precies half vijf 's middags. Mijn God, wat zag moeder er uit. Haar voorhoofd was bedekt met zweet, haar gezicht krijtwit en ze trilde over haar hele lichaam. Ik was diep geschokt. Voordat ik kon vragen wat er aan de hand was, greep ze mijn rechterpols vast en keek me met tranen in haar ogen aan.

"Jongen, Kurt heeft net geroepen. Hij heeft twee keer 'Moeder, moeder..' geroepen. Pas op, er is iets met hem gebeurd, hij komt niet meer terug..."

Eerst was ik sprakeloos en toen probeerde ik moeder te kalmeren. Maar het was zinloos. Ze liet zich niet overtuigen dat er niets met Kurt was gebeurd. De volgende dagen kwam er geen post. Onzekerheid, een kwellend wachten en een vage hoop dat alles toch goed zou komen. Daarbij kwamen nog de rusteloze nachten waarin ik vaak wakker werd.

Ik hoorde mijn moeder snikkend in haar kussens liggen, zonder dat ik haar kon helpen.

Laat in de ochtend van 15 augustus ging de deurbel. Mijn moeder was sneller dan ik om naar de deur te gaan en die te openen. Buiten stond de postbode. Een jonge, vriendelijke, maar teruggetrokken vrouw, wier man in 1916 was gesneuveld tijdens de eerste gevechten bij Verdun. De vrouwen spraken zachtjes, maar ik kon er niets van verstaan. Toen sloeg de deur dicht. Een griezelige stilte, waar ik aandachtig naar luisterde. Uiteindelijk een doffe klap...

Ik rende snel de kamer uit. Mijn moeder lag languit in de gang, haar ogen dicht. Haar rechterhand klemde een brief vast. Angst dwong me op mijn knieën. Even wist ik niet wat ik moest doen, en uiteindelijk, heel voorzichtig, wrikte ik de brief uit de hand van mijn moeder. Ik stopte hem ongelezen in de zijzak van mijn jas. Toen stond ik weer op en, meer bang dan moedig, riep ik de burens om hulp.

Samen brachten we moeder naar bed. De buurvrouw deed de gordijnen dicht, aaide over mijn hoofd en zei dat ik, als ik haar nodig had, alleen maar hoefde aan te bellen. Ook zij had haar man en haar 22-jarige enige zoon al verloren. Haar man sneuvelde op 31 december 1914 in Rusland en haar zoon in 1916 in de Slag om de Rode Toren in Roemenië. Nu was ze helemaal alleen, ze werkte in de nachtdienst in een grote metaalgieterij. Ze sloop zachtjes de kamer uit en liet mij alleen achter.

Moeder sliep vast en na een tijdje sloop ook ik naar buiten. Uitgeput plofte ik neer in de gestoffeerde stoel bij het raam, een erfstuk van grootmoeder, en zat te piekeren. Minutenlang. Tot ik me de brief herinnerde. Ik greep naar de zijzak van mijn jas. Ik draaide de enveloppe om en bekeek hem van alle kanten. Het was een veldpostbrief met een vreemd handschrift. Zelfs voordat ik hem openvouwde en las, raadde ik de inhoud. Eindelijk las ik: "... op 8 augustus 1918, om 16.30 uur, gevallen in de zware verdedigingsslag om Beauvais..." Ik wist genoeg. Arme broer, armste moeder!

De brief woog als lood in mijn handen. Ik stond op en legde de noodlottige brief in de marmeren brievenhouder op het dressoir. Toen pakte ik de Grote Wereldatlas uit de boekenkast en zocht naar de stad Beauvais op de kaart van Frankrijk. Ik vond hem al snel, maar kon hem niet helemaal situeren. Voorzichtig sloot ik de atlas en legde hem terug.

Plotseling kwam het beeld van het korenveld weer bij me op: 8 augustus 1918. Was dat niet de dag en het uur waarop moeder naar me toe kwam en zei: "Kurt riep net. Twee keer riep hij 'Moeder, moeder...'" Dus moeder had toch gelijk gehad. Maar hoe, vroeg ik me af, was zo'n verbinding van gedachten, die grensde aan het mystieke, mogelijk?

Meer dan vijftig jaar zijn inmiddels verstreken sinds mijn oudste broer sneuvelde. Mijn moeder is hem al lang de eeuwigheid in gevolgd. Haar wens om het verre graf van haar oudste zoon te vinden en te bezoeken, bleef on vervuld.

Onlangs informeerde ik bij de Volksbund naar het graf van mijn broer. Zonder veel hoop op een positief antwoord. Ik was des te meer verrast en vervuld van grote dankbaarheid voor de, zij het trieste, zekerheid dat mijn oudste broer, samen met meer dan 13.000 andere gesneuvelde soldaten, zijn laatste rustplaats heeft gevonden in het 'kameradengraf' van de Duitse militaire begraafplaats in Vermandovillers in het departement Somme.

Het was geruststellend om eindelijk te weten te komen op welke van de bijna 200 Duitse militaire begraafplaatsen uit de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk het graf van mijn broer ligt.

Het enige wat me verdrietig maakt, is dat moeder deze informatie nooit heeft kunnen ontvangen. Het zou haar lijden in ieder geval hebben verlicht.

Nu moet ik alleen naar Frankrijk reizen, naar Vermandovillers, naar de begraafplaats waar, tussen duizenden anderen, ook mijn broer begraven zal liggen¹.

Max Viehweg

¹ Kriegsgräberfürsorge, Mitteilungen und Berichte vom Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Nr. 2 – Februar 1970 – 46. Jahrgang, Pagina's 44-45.

Uit het dagboek van een rouwende moeder

De Duitse kunstenares Käthe Kollwitz, geboren Schmidt, is bij ons vooral bekend door haar beeldengroep 'het treurende ouderpaar' die nu opgesteld staat op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo. Haar zoon Peter die sneuvelde op 22 september 1914 bij een aanval op Diksmuide ligt begraven vlak voor het beeld van de vader. Haar oudste zoon Hans werd ook soldaat maar hij keerde na de oorlog naar huis terug. Hij werd, net als zijn vader, arts. Hans kreeg een zoon die Peter genoemd werd, naar zijn overleden oom. Deze Peter junior sneuvelde in september 1942 tijdens de Veldtocht tegen de Sovjet-Unie...

Käthe was een vooraanstaande kunstenares, alom gerespecteerd. Zij werd als eerste vrouw gekozen tot lid van de exclusieve orde '**Pour le Mérite voor de Wetenschappen en de Kunsten**'. Kollwitz maakte tekeningen, etsen, lithografieën en houtsneden en, in het begin van haar loopbaan, ook enkele schilderijen in olieverf. Pas omstreeks haar vijfenveertigste begon zij te beeldhouwen.

In 1933 werd haar werk 'ontaard' verklaard en werd zij door de nationaalsocialisten verdreven van de Berlijnse academie, waar zij sinds 1928 hoogleraar aan de grafische afdeling was. Ook uit de orde '**Pour le Mérite**' werd zij verwijderd. In 1936 kreeg zij een expositieverbod en daarna heeft zij alleen nog getekend en gebeeldhouwd. In haar late werk nam het afbeelden van moeder en kind een centrale plaats in.

Ondanks haar verkettering door het nazisme, waardoor haar bronzen beelden werden omgesmolten tot wapens, zijn bijna alle werken van haar 'bewaard' gebleven. De nazi's hadden de mallen van haar beelden over het hoofd gezien. Na de oorlog zijn de beelden opnieuw gegoten.

De beeldengroep 'Het treurende ouderpaar', nu op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo, oorspronkelijk op Esen-Roggeveld.

Het Wolff Telegraph persbureau meldt:

Sarajevo, 28 juni 1914: Aartshertog Franz Ferdinand, de troonopvolger, en zijn vrouw, de hertogin van Hohenberg, die aanwezig waren bij de manoeuvres in Bosnië, werden vanochtend bij hun vertrek uit het stadhuis vermoord door een oudere middelbare scholier, Princip uit Grahovo, met meerdere schoten uit een Browning-pistool.

Als een bliksemschicht barst dit nieuws los in de trage stroom van politieke activiteit, in de voorbereidingen voor de feestdagen en vakanties van 1914. Men hoopt nog steeds dat de storm over zal waaien, zal verdwijnen – zoals zo vaak de voorbije jaren.

De donkere wolken, die zich steeds meer samenpakten, waren voor iedereen zichtbaar – als men zich de moeite wilde getroosten:

- Een toenemend imperialistisch beleid van de Europese mogendheden, gekenmerkt door excessief nationalisme,
- Industrialisatie en de daaruit voortvloeiende sociale en maatschappelijke spanningen,
- Duitsland en Oostenrijk-Hongarije voelden zich steeds meer omsingeld en geïsoleerd,
- De kwestie van Elzas-Lotharingen leidde na 1871 tot een steeds groter Frans-Duits conflict. De term 'erfvijand' ontstond in deze periode.
- De Anglo-Duitse rivaliteit werd aangewakkerd door de economische expansie van het Duitse Rijk en de vernieuwingen van de vloot.
- Rusland, onder de vlag van het panslavisme, steunde de anti-Oostenrijkse en anti-Turkse bewegingen op de Balkan.

Käthe Kollwitz in 1927.

De oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije aan Servië op 28 juli 1914 leidde aanvankelijk tot een lokaal conflict, dat zich al snel in een Europese oorlog ontvouwde door de Russische mobilisatie en de oorlogsverklaringen van Duitsland aan Rusland en Frankrijk.

Het werd een wereldoorlog toen Groot-Brittannië zich bij de oorlog aansloot, samen met zijn overzeese bezittingen.

De schoten van Gavrilo Princip in Sarajevo kostten niet alleen twee mensen het leven, ze verwoestten ook een heel tijdperk.

"De lichten gaan uit in Europa." Deze angst voor de toekomst, uitgesproken door een Engelse staatsman¹, staat in schril contrast met wat er in alle betrokken landen gebeurt. Massale demonstraties begroeten het uitbreken van de oorlog met gejuich, de vorsten worden gevierd, soldaten marcheren versierd met bloemen het slagveld op en de kazernes bieden onvoldoende plaats aan de vrijwilligers.

Wat in die dagen in miljoenen gezinnen gebeurt, heeft ook een grote impact op de familie Kollwitz in Berlijn, aan de Weißenburgstraße 25. De vader – Dr. Karl Kollwitz, een huisarts, ook wel bekend als 'de dokter van de armen' – heeft twee zonen: Hans (22) en Peter (18). De moeder, Käthe Kollwitz, is een bekend grafisch kunstenaar.

Ze vertrouwde haar gedachten en ervaringen toe in een dagboek.

Donderdag 6 augustus

De eerste dagen vergat ik vaak de oorlog of had ik het gevoel: genoeg van deze rotzooi, genoeg ervan, nu kan ik weer leven. Alsof ik ontwaakte uit een deprimerende droom.

Maar in die tijd voelde ik ook een nieuw begin in mezelf. Alsof geen van de oude waarden meer standhield, alles opnieuw bekeken moest worden. Ik ervoer de mogelijkheid van een vrije opoffering. Hoe was Hans in die tijd! Heel eenvoudig. Hij gaf zichzelf nederig over, zonder woorden.

Maandag 10 augustus 1914

... Het was waarschijnlijk die avond dat Peter Karl vroeg of hij mee mocht. Karl protesteerde met alle macht. Ik was dankbaar dat hij zo hard voor hem vocht. Maar ik wist dat het niets zou veranderen. Karl: "Het vaderland heeft je nog niet nodig, anders had het je al geroepen."

Peter, rustig maar vastberaden: "Het vaderland heeft mijn jaargang nog niet nodig, maar wel mij." Hij draait zich, zwigend, naar me toe, met smeekbeden in zijn ogen, dat ik namens hem spreek.

Uiteindelijk zegt hij: "Moeder, toen u me omhelsde, zei u: Denk niet dat ik een lafaard ben, wij zijn er klaar voor." Ik sta op, Peter volgt me, we staan bij de deur, omhelzen en kussen elkaar, en ik bid voor Karl, voor Peter. Dit ene uur. Dit offer, waartoe ik werd meegesleept, en waartoe wij Karl meegesleept hebben.

¹ Dit citaat is afkomstig van Sir Edward Grey, Brits minister van buitenlandse zaken in de periode 1905-1916.

Dinsdag 11 augustus 1914

's Ochtends wanhopig wakker worden. Het gevoel dat Peters beslissing onherroepelijk was. Na het ontbijt met Peter gesproken. Zei dat ik niets terugnam van gisteravond. Hij moest zelf beslissen. Maar of hij niet wilde wachten tot hij geroepen werd. De kans was groot dat geen van deze jongemannen terug zou komen.

Tijdens het gesprek hetzelfde gevoel als de avond ervoor, toen Karl sprak: men spreekt tevergeefs en men vindt geen woorden omdat de jongen, zwijgend luisterend, zich met geweld tegen zijn eigen innerlijk verzet. Dan, uiteindelijk: ik sta op zoals gisteren. We kussen elkaar en hij bedankt me. Ik bedank hem.

Hij gaat naar beneden en keert met Karls schriftelijke toestemming terug. Hij gaat naar de post. Vandaar rent hij naar het regiment. Dankzij Kochs¹ aanbeveling worden ze op de wachtlijst gezet. 's Avonds zijn Karl en ik alleen. We huilen, huilen, huilen.

„De Ouders’, voorontwerp voor de gelijknamige lithografie, 1920.

Donderdag 27 augustus 1914

Gabriele Reuter² schreef in de krant "Tag"³ over de rol die vrouwen nu spelen. Ze sprak over de wellust van opoffering, een uitdrukking die me diep raakte. Waar halen al die vrouwen, die met volle overgave over het leven van hun dierbaren hebben gewaakt, de heldhaftigheid vandaan om hen de loopgraven in te sturen? Ik vrees dat na deze spirituele ervaring een nog grotere wanhoop en moedeloosheid zal volgen.

¹ Hier wordt bedoeld de vader van Hans Koch, een vriend van Peter Kollwitz.

² Duitse schrijfster (Alexandrië 1859- Weimar 1941)

³ Berliner Tageblatt.

Maandag 5 oktober 1914

Afscheidsbrief van Peter. Alsof mijn kind opnieuw van de navel werd afgesneden. De eerste keer voor het leven, nu voor de dood. Peter is aan de telefoon en zegt dat het zoveel beter gaat met zijn knie en dat hij met zijn regiment meegaat.

Maandag 12 oktober 1914

Ik ga naar de kazerne en zie hem nog een keer. Jij geliefde, geliefde jongen.

Op het station wordt artillerie geladen. Tegen de zwarte nachthemel zie je de schimmige grijze soldaten die de kanonnen op de wagons dragen. Op de landweg, troepen infanterie en cavalerie, allemaal in het donker, duwend en vloekend, schreeuwend. In het bos, het gezang van opgewonden soldaten die terugkeren naar de kazerne. In de herberg weerklinken patriottische liederen, en voor het station, mensen die afscheid nemen. Huilend. Zijn nummer is 115.

Algemeen Hoofdkwartier,

23 oktober 1914, ochtend

Gisteren werden successen behaald langs het IJzerkanaal. Onze troepen rukten op ten zuiden van Dixmuiden. Onze aanvallen ten westen van Rijsel waren succesvol. We namen verschillende gemeenten in.

Lieve mevrouw Schröder en lieve Dore¹! De prachtige sjaal kan onze jongen niet langer verwarmen. Hij ligt dood onder de aarde. Hij was de eerste van zijn regiment die in de nacht van 23 oktober bij Dixmuiden sneuvelde. Hij hoefde niet te lijden. Bij zonsopgang begroef het regiment hem, zijn vrienden legden hem in het graf. Toen begonnen ze aan hun vreselijke werk. We danken God dat hij zo zachtjes aan de slachtbank is ontkomen. Kom alstublieft nog niet naar ons toe. Maar bedankt voor het meevoelen met onze pijn.

Karl en Käthe Kollwitz en Hans

Dinsdag 1 december 1914

Gisteravond bedacht ik een plan voor een gedenkteken voor Peter, maar ik heb het laten varen omdat het te onvolledig leek. Het gedenkteken moest Peters figuur zijn, languit, met zijn vader aan zijn hoofd en zijn moeder aan zijn voeten; het moest gewijd worden aan de offerdood van de jonge vrijwilligers.

Het is een prachtig doel, en niemand heeft zoveel recht om dit gedenkteken te creëren als ik.

Deze eenzaamheid nu.

Woensdag 11 augustus 1915

Het is vandaag een jaar geleden dat Peter tot ons sprak en we hem overgaven. Vandaag werk ik voor het eerst aan zijn hoofd, huilend.

¹ Mevrouw Schröder en haar dochter Dore waren vrienden van het gezin Kollwitz.

Zaterdag 28 augustus 1915

Die stilte rond de doden! Ik vorder heel langzaam met dit werk. Het is anders dan de andere werken. Het is veel minder een artistieke kwestie dan een menselijke. Het is vooral een zaak tussen Peter en mij.

Donderdag 7 september 1916

Ik kijk zo somber naar mijn werk dat ik besluit er voorlopig niet meer verder aan te werken. Ik voel een leegte van binnen.

Woensdag 11 oktober 1916

Ik las een artikel in de Engelse krant 'Nation'¹. Het gaat over de Engelse jongeren die zich vrijwillig aanmeldten voor de oorlog, lang voordat de dienstplicht werd ingevoerd.

Alles lijkt me nog steeds zo donker. Hoe kan dat? Het zijn niet alleen in Duitsland dat jongeren vrijwillig en met plezier de oorlog ingaan, maar in elk land. Mensen die, onder andere omstandigheden, begripvolle vrienden zouden zijn, keren zich tegen elkaar als vijanden. Zijn jongeren echt zonder oordeel? Gaan ze altijd de oorlog in zodra ze worden opgeroepen? Zonder dat ze beter kijken? Gaan ze omdat ze het willen, omdat het in hun bloed zit, en accepteren ze klakkeloos alle redenen die ze voor oorlog krijgen? Willen jongeren überhaupt oorlog? En is het een 'oude' jeugd die het niet meer wil?

De vreselijke onzin van Europese jongeren die tegen elkaar razen. Als ik denk dat ik overtuigd ben van de onzin van oorlog, vraag ik me opnieuw af volgens welke wet mensen moeten leven. Zeker niet om het grootst mogelijke geluk te bereiken. Het zal voor altijd zo blijven dat het leven in dienst moet staan van een ideaal. Maar wat was het resultaat in dit geval? Peter, Eric, Richard², allemaal stelden ze hun leven in dienst van het idee van patriottisme. De Engelse, Russische en Franse jongeren deden hetzelfde. Het resultaat was een woede tegen elkaar, de verarming van Europa op zijn best. Dus, zijn de jongeren in al deze landen bedrogen? Is hun vermogen tot toewijding gebruikt om de oorlog te veroorzaken? Waar zijn de schuldigen? Bestaan ze? Zijn ze allemaal bedrogen? Was het massale waanzin? En wanneer en hoe zal het ontwaken plaatsvinden?

Ik zal dit allemaal nooit begrijpen. Het enige wat waar is, is dat de jongens, ook onze Peter, twee jaar geleden met vroomheid de oorlog introkken, en dat ze er blij van gaven dat ze voor Duitsland wilden sterven. Ze stierven – bijna allemaal. Ze stierven voor Duitsland en aan de zijde van Duitslands vijanden, miljoenen.

Is het ontrouw aan jou – Peter – dat ik nu alleen de waanzin van de oorlog zie? Peter, jij stierf in geloof. En Erich, Walter Meier, Gottfried, Richard Noll? Zijn zij wakker geworden en moesten ze toen in de afgrond springen? Moesten ze dat? Wilden ze dat?

Maandag 31 december 1917 – Oudejaarsavond

Wat heeft dit jaar gebracht? Wat heeft het gekost? Het was moeilijk en zwaar, net als de andere oorlogsjaren. Het bracht geen vrede. Het bleef maar nemen en nemen. Mensen en geloof nemen, hoop nemen, kracht nemen.

¹ Toen een Brits weekblad over politiek en cultuur.

² Vrienden en jaargenoten van Peter Kollwitz die vaak bij hem thuis kwamen.

Zondag 3 maart 1918

Lees Barbusse¹ tot het einde. Tegen het einde laat hij een soldaat zeggen: "Als we niet zouden vergeten wat we doormaken, zou er geen vrede meer zijn."

Als oorlog is zoals hij het beschrijft – en dat is het zeker – hoe is het dan denkbaar dat de mensheid, wetende van dit lijden, het opnieuw zou moeten herhalen? Helaas zullen er dan andere ideologieën zijn die mensen weer zullen begrijpen, en ze zullen het willen vergeten en er misschien weer in vervallen, misschien wel meer dan eens. Maar elke keer zal de prijs die betaald moet worden verschrikkelijker zijn, en uiteindelijk zal de mensheid wijs worden.

'De vrijwilligers', 1920.

In oktober 1918 riep de schrijver Richard Dehmelt² op tot een groep 'geselecteerde mannen die bereid waren te sterven om de eer van Duitsland te redden.' In een weerlegging verzette Käthe Kollwitz zich hartstochtelijk tegen dit laatste offer, dat zij zinloos achtte.

Ik respecteer Richard Dehmelt's terugkeer naar het front, net zoals ik zijn vrijwillige actie in de herfst van 1914 respecteerde. Maar we mogen niet vergeten dat Dehmelt het meest waardevolle deel van zijn leven achter zich heeft. Wat hij te geven had – wonderbaarlijk en waardevol – heeft hij uitgegeven. Een wereldoorlog heeft hem niet doodgebloed op twintigjarige leeftijd.

¹ Henri Barbusse (Parijs, 1873 - Moskou, 1935) was een Frans politicus en schrijver. Hij werd wereldwijd bekend door zijn realistische oorlogsdagboek *Le feu* uit 1916. In zijn latere werk bekeerde hij zich tot het communisme.

² Richard Dehmelt (1863-1920), Duits dichter en schrijver.

Maar de talloze duizenden die ook iets te geven hadden – iets meer dan hun jonge, schamele levens – is het werkelijk te rechtvaardigen dat ze, net toen ze zich begonnen te ontwikkelen, in de oorlog werden meegesleurd en door de legioenen werden gedood? Genoeg gestorven! Er mogen er niet nog meer vallen! Ik doe een beroep op een groter man tegen Richard Dehmel, die zei: Zaden horen niet gemalen te worden¹.

In 1921 werd haar kleinzoon Peter geboren. Käthe Kollwitz wijdde al haar liefde aan hem. Ook het ontwerp van het monument herzag ze met grote tussenpozen. De oorspronkelijke opstelling – een languit liggende soldaat met zijn ouders aan zijn hoofdeinde en voeteneinde – maakte plaats voor nieuwe ontwerpen.

Begin 1924 kwam ze op het idee om de ingang van de militaire begraafplaats Eesen-Roggeveld in België, de laatste rustplaats van haar zoon Peter, te flankeren met beelden van een rouwend ouderpaar.

In oktober 1925 was ze echter van plan de beelden op de begraafplaats zelf te plaatsen. "De moeder moet knielen en uitkijken over de vele graven, haar armen uitgestrekt over al haar zonen, en ook de vader knielt."

In 1926 kreeg Käthe Kollwitz eindelijk duidelijkheid over wat ze wilde realiseren: vader en moeder knielen, als niet helemaal levensgrote beelden, die uitkijken over de begraafplaats.

Datzelfde jaar reisde ze voor het eerst naar Vlaanderen om het graf van haar zoon te bezoeken en de locatie voor de beelden te bepalen. Overheidsfinanciering maakte de uitvoering mogelijk en de keuze voor het materiaal viel op Belgisch graniet.

In de zomer van 1932 was het eindelijk zover. De beelden konden worden opgericht. Käthe Kollwitz hield zelf toezicht op de werkzaamheden.

De beeldengroep 'Het treurende ouderpaar', nu op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo, oorspronkelijk op Eesen-Roggeveld.

¹ Hier wordt verwezen naar een citaat van Johann Wolfgang von Goethe.

Vrijdag 14 augustus 1932

Terugkijkend op mijn tijd in België, is mijn mooiste herinnering die laatste middag toen Van Hauten¹ ons er weer naartoe reed. Hij liet ons alleen en we liepen van de beelden naar Peters graf. Ik stond voor de vrouwenfiguur, zag haar – mijn eigen gezicht, huilde en streek haar over de rug. Karl stond vlak achter me; ik hoorde hem fluisteren: "Ja, ja."

Wat waren we daar samen!

Veel begraafplaatsen – en dit is erg mooi – hebben ofwel een heel hoog kruis ofwel een rij kruisen. Je krijgt dan het gevoel van wederzijdse aanraking, van elkaar de hand reiken. Nergens is er een Christus aan een kruis, maar elk hoog kruis heeft dat wijds gebaar en is het symbool van lijden.

Ik moet denken aan Bachs muziek voor de tekst: "O grote liefde – liefde zonder maat, die u op deze wegen van marteling leidde."²

In januari 1933 werd Hitler rijkskanselier. Kort daarna werden Käthe Kollwitz, Heinrich Mann en vele anderen gedwongen de Academie³ te verlaten. Käthe Kollwitz verloor haar baan als docent en haar werkplaats. Haar werk werd niet meer tentoongesteld. Desondanks bleef ze werken – voor zover haar afnemende krachten dat toelieten.

December 1941

In 1918 verklaarde Ludendorff⁴ dat hij zijn leiderschap moest afstaan en een wapenstilstand moest aanvragen. Die kwam er, het leger trok zich terug en toen kwam de revolutie.

Daarvoor was er een essay van Richard Dehmel in de kranten verschenen waarin hij opriep tot voortzetting van de strijd tot het bloed op was. Ik schreef destijds een weerlegging. Ik besloot met Goethes woorden: "Zaden moeten niet gemalen worden."

Hoe vreemd dat dit alles zich herhaalt. Ik besloot hetzelfde thema opnieuw op te pakken – voor de derde keer – en zei een paar dagen geleden tegen Hans: "Dit is mijn wil." Mijn hart voelde zich die dagen ongelooflijk zwaar.

Dus tekende ik hetzelfde opnieuw. Jongens, echte Berlijnse jongens, die als jonge paarden gretig de buitenlucht verkennen, worden tegengehouden door een vrouw. De vrouw (een oude vrouw) heeft de jongens onder zich en in haar jas gebracht, en ze spreidt haar armen en handen op een gewelddadige en dominante manier over de jongens uit.

Zaden mogen niet gemalen worden!

Deze eis is als "Nooit meer oorlog!"

Geen verlangende wens, maar een gebod, een dwingende eis.

¹ Bedoeld wordt Jos Vanhaute, toezichthouder over de Duitse militaire begraafplaatsen in West-Vlaanderen.

² Uit de Johannespassie van Johann Sebastian Bach.

³ De Pruisische Akademie der Kunsten.

⁴ Erich Ludendorff (1865-1937), Duits generaal en politicus. Vanaf 1916 was hij de plaatsvervanger van opperbevelhebber (generaal-kwartiermeester) veldmaarschalk Paul von Hindenburg.

Zaden mogen niet gemalen worden.

(Goethe - citaat uit de 'Lehrbrief'), 1942, laatste lithografie.

Oktober 1942

Ondertussen was Hans hier. Op woensdag 14 oktober kwam hij heel stilletjes bij me binnen. Toen wist ik dat Peter dood was.

Hij stierf op 22 september.¹

Woensdag 19 november 1942

We weten het nu al meer dan een maand. In de eerste paar dagen vond er een vreemde escalatie plaats. Alsof er een kracht in me groeide die niet alleen mij, maar ook de anderen hielp dragen. Vooral Ottilie².

¹ Peter Kollwitz junior (10 juli 1921 – 22 september 1942), gesneuveld aan het oostfront in 1942. In 2018 werd een replica gemaakt van het Treurend Ouderpaar, dat na een 'vredestocht' doorheen Europa geplaatst werd op de Duits-Russische soldatenbegraafplaats van Rzjev, waar Peter, de kleinzoon van Käthe Kollwitz, begraven ligt.

² Ottilie: de vrouw van Hans Kollwitz.

De volgende dag waren ze er: Ottilie, Hans en Lise¹. Het was verschrikkelijk, zoals Ottilie zei, hoe weinig ze elkaar de afgelopen jaren hadden gekend, hoe zwijgzaam en teruggetrokken hij was. "Moeder, ik kon hem alleen maar voeden. Hij zat aan tafel, zijn twee vuisten naast zijn bord, en wachtte."

En toen: "Hij is als uitgewist."

Deze ellende, deze vreselijke ellende in deze woorden, uitgesproken zonder tranen.

Toen leek het me dat ik haar wat steun kon geven. Ik sprak vanuit mijn dubbele ervaring zo krachtig en liefdevol als ik kon, en het leek me dat ik haar iets had gegeven. Maar in de dagen die volgden, merkte ik hoe mijn kracht afnam en dat ik haar niet kon helpen. Niets hielp. Van zo'n wond kun je alleen jezelf genezen – van binnenuit.

De lithografie "Gesneuveld" uit 1920.

In november 1943 werd de Berlijnse woning, waar Käthe Kollwitz meer dan 50 jaar had gewoond, samen met een aantal van haar werken, door bommen verwoest.

Käthe Kollwitz stierf in Moritzburg bij Dresden op 22 april 1945, enkele dagen voor het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Zij was begaafd met het vermogen om gevoelens en indrukken artistiek uit te drukken. Haar scherpe ogen en haar andere zintuigen absorbeerden alle ontberingen en menselijke ellende die schuilgingen achter de stralende façade van een tijdperk dat zich presenteerde als zelfingenomen.

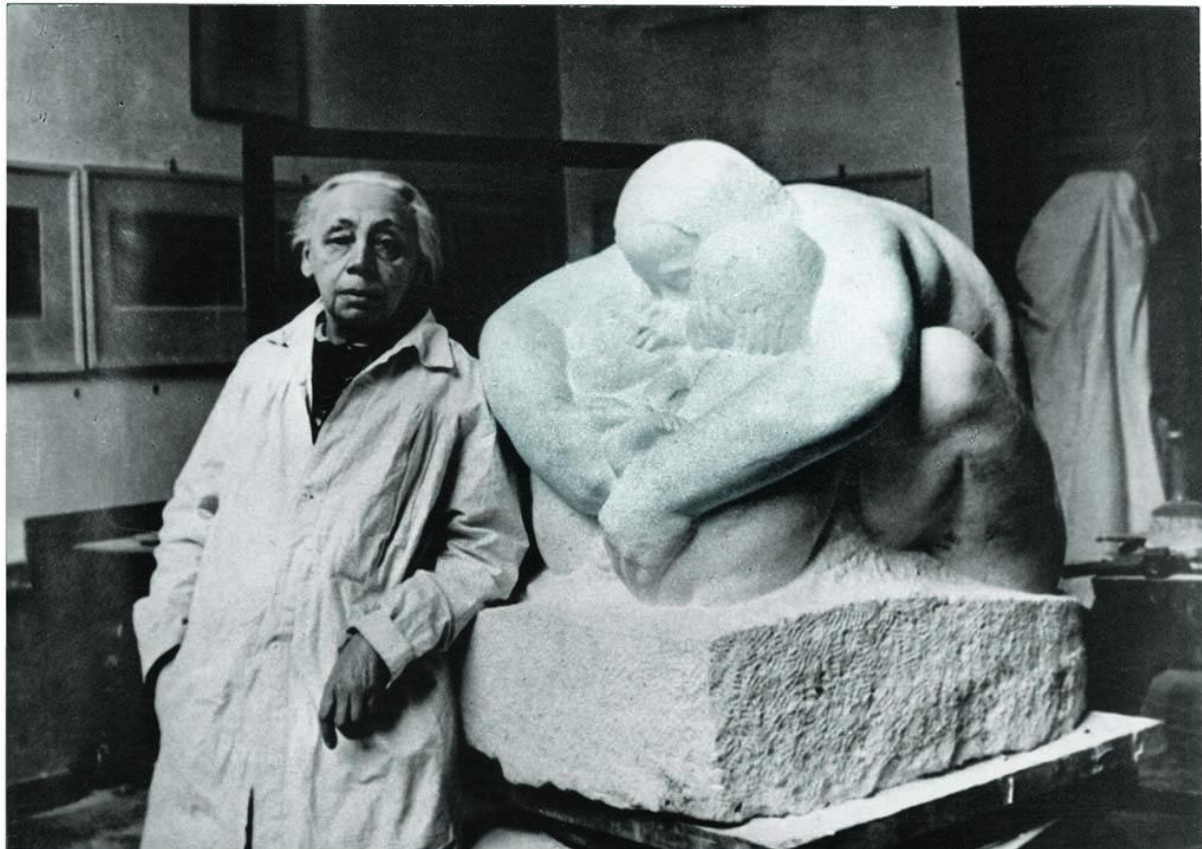
¹ Lise Schmidt, de zus van Käthe.

De dood van haar jongste zoon, Peter, in de nacht van 22 op 23 oktober 1914, raakte haar diep. Haar zoon had zich vrijwillig aangemeld voor de oorlog; zijn moeder had hem laten gaan. De betekenis van wat er gebeurd was, werd een steeds knagende vraag.

Om haar verbondenheid met Peter te behouden, begon Käthe Kollwitz te werken aan een gedenksteen voor hem, voor zijn gevallen vrienden, voor miljoenen gevallen mensen. Het onvermogen om haar zoon te ontmoeten en toch de noodzaak om te scheiden, en de worsteling om het ontwerp te maken, stonden jarenlang centraal in haar leven.

Naarmate haar houding ten opzichte van de oorlog veranderde, veranderde ook haar visie op het monument voor haar gevallen zoon. In de 18 jaar¹ van strijd om de uiteindelijke vorm te krijgen, werd de figuur van de liggende soldaat vervangen door de figuren van de knielende ouders, en werd het monument een monument tegen de oorlog, tegen alle geweld op zich.

Door haar werk – gecreëerd vanuit haar eigen lijden – maakte Käthe Kollwitz één ding heel duidelijk: de echte verliezers in oorlogstijd zijn altijd de ouders, de vrouwen – de moeders.

Käthe Kollwitz in haar atelier (1938)

Alle afbeeldingen in dit artikel zijn afkomstig uit het boek 'Käthe Kollwitz', mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten dargestellt von Catherine Krahmer. © 1981 Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg. ISBN 3-499-50294-1.

¹ Käthe Kollwitz deed achttien jaar over de beeldengroep 'Het Treurende Ouderpaar'. 18 jaar, zo oud was Peter toen hij stierf.

Voor u gelezen

Het voorbije jaar kon ik mij opnieuw een aantal boeken aanschaffen en lezen. Onderstaande werken heb ik 'verslonden' en kan ik aanbevelen:

Dagboek van ons vluchtelings- & soldatenleven (*Nederlands*)

Seynhaeve Jerome

2015, De families van Jerome en René Seynhaeve ; Sofie Viaene, provincie West-Vlaanderen

D/2015/0248/18

The British Soldier (*Engels*)

Doyle Peter

2016, Shire Publications Ltd. PO Box 883, Oxford OX1 9PL, United Kingdom

ISBN 13: 978-0-74780-683-7

The Brooding Soldier and its Creator: Frederick Chapman Clemesha (*Engels*)

Raby-Dunne Susan

2018, Bonfire Pictures

ISBN 13: 978-0-9693343-4-7

Augustus 1914 - België op de vlucht (*Nederlands*)

Verleyen Misjoe & De Meyer Marc

2013, Uitgeverij Manteau / WPG Uitgevers België nv, 2018 Antwerpen

ISBN 13: 978-90-223-2819-4

Eine Familiengeschichte in Briefen von 1914 bis 1918 (*Duits*)

___für heute küßt Euch tausendmal Euer Bub

Klauer Markus

2006, Markus Klauer, Remscheid

ISBN 10: 3-9807648-3-4

Wapenstilstandsdag 11 november 2025

Inhoudstafel

Inleiding	3.
Programma	5.
Saint-Charles de Potyze	6.
De Menenpoort	10.
The Last Post Association	12.
De stedelijke begraafplaats van Ieper	14.
Grondplan van Ypres Town Cemetery Extension	16.
Grondplan van Ypres Town Cemetery	17.
Grondplan van de stedelijke begraafplaats van Ieper	17.
Ypres Town Cemetery Extension	18.
Pierre Vandenbraambussche	19.
Herdenkingsconcert 'The Great War Remembered'	21.
De Sint-Maarten kathedraal	22.
Vrienden in Vlaanderen	23.
Na 63 jaar aan het graf van zijn vader	25.
Bixschoote	26.
Nooit meer...	28.
Moeder hoorde hem roepen	29.
Uit het dagboek van een rouwende moeder	32.
Voor u gelezen	44.
Inhoudstafel	45.

Stratenplan Ieper

